

Lapsen ja sijaisperheen yhteensovittaminen – näkemystä, taitoa ja tietoa vaativaa käsityötä

Saara Uljas
Turun Yliopisto
Sosiaalitieteiden laitos
Sosiaalityö
Pro gradu -tutkielma
Syksy 2018

Sisällys

1.	JOHDANTO	1
2.	SIJASHUOLTO JA SIJASHUOLTOPAIKAN VALINTA	2
2.1	Sijaishuolto.....	2
2.2	Sijaishuoltopaikan valinnan organisointi	4
2.3	Sijaishuoltopaikan valinnan kriteerit	6
2.4	Sijaishuoltopaikan valintaa koskeva päätöksenteko.....	7
3.	PERHEHOITO	9
4.	SIJAISVANHEMMUUS.....	10
4.1	Tie sijaisvanhemmaksi.....	10
4.2	Sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyviä erityispiirteitä	12
4.3	Sijaisvanhemmilta edellytetyt ominaisuudet.....	13
5.	AIKAISEMPI TUTKIMUS	15
6.	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	18
6.1.	Tutkimustehtävä ja aineisto.....	18
6.2	Analyysimenetelmä.....	19
7.	SIJASPERHEEN VALINTAAN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	21
7.1	Lainsäädännön lähtökohdat.....	22
7.2	Lapsi	24
7.3	Läheisverkosto	29
7.4	Sijaisperhe	34
7.5	Päätöksenteko.....	40
7.6	Sijoituksen tavoitteet	45
8.	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	47
9.	Lähteet	50

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos / Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

ULJAS, SAARA: Lapsen ja sijaisperheen yhteensovittaminen – näkemystä, taitoa ja tietoa vaativaa käsityötä

Pro gradu – tutkielma, 57 s.

Sosiaalityö

Syyskuu 2018

Tutkin pro gradu – tutkielmassani sitä, mitkä tekijät vaikuttavat sijaisperheen valintaan tietylle lapselle eli lapsen ja sijaisperheen yhteensovittamista. Aihetta on tutkittu Suomessa aikaisemmin hyvin vähän. Tutkielmani aineistona on kahden sijoittajasosiaalityöntekijän ryhmähaastattelu, jota analysoin aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Analyysin tuloksena muodostui kuusi yhteensovittamiseen vaikuttavaa kategoriaa: lainsäädännön lähtökohdat, sijoituksen tavoitteet sekä lapsen, läheisverkostoon, sijaisperheeseen ja päätöksentekoon vaikuttavat tekijät. Nämä jakautuivat vielä useampaan alakategoriaan. Nämä kuusi muodostavat jatkumon, jossa sopivan sijaisperheen pohdinta alkaa lainsäädännön lähtökohdista käyden sen jälkeen läpi lapsen, läheisverkostoon ja sijaisperheeseen liittyvät näkökohdat. Sijoitusten tavoitteiden voi nähdä kehystävän koko prosessia, joka todentuu päätöksenteossa.

Tutkimukseni perusteella sijaisperheen ja lapsen yhteensovittaminen vaatii kaikkien edellä mainittujen osa-alueiden huomioimista. Näiden kaikkien huomioimisen olen tiivistänyt siten, että yhteensovittaminen edellyttää sosiaalityöntekijältä näkemystä, taitoa ja tietoa. Näkemyksellä tarkoitan sitä, että sosiaalityöntekijällä on selkeä mielikuva siitä, mitä sijoituksella tavoitellaan ja mitkä tekijät edesauttavat tavoitteeseen pääsemistä. Taito on sitä, että kysytään oikeat kysymykset ja otetaan läheiset prosessiin mukaan siten, että he kokevat tulevansa kuulluiksi ja kykenevät hyväksymään sijoituksen. Päätöksenteon tueksi tarvitaan myös faktoihin perustuvaa tietoa lapsesta, hänen taustastaan, läheisverkostosta sekä myös sijaisperheistä. Kaikkia näitä tarvitaan onnistuneeseen lopputulokseen pääsemiseksi, jonkin osa-alueen puuttuessa on riski prosessin jäämisestä vajaaksi.

Asiasanat: lastensuojelu, perhehoito, päätöksenteko, sijaishuolto, sijaisperheet

1. JOHDANTO

Lastensuojelu nousi koko kansan puheenaiheeksi kahdeksanvuotiaan Eerika-tytön murhan myötä vuonna 2012. Tapaus johti useisiin selvityksiin ja työryhmiin, jotka koskivat lastensuojelun tilaa Suomessa. Lastensuojelun sijaishuolto ja sijaisvanhemmuus sen mukana jäivät näissä keskusteluissa sivuun, vaikka kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on kasvanut jo pitkään ja kasvaa edelleen joka vuosi. Aikavälillä 1990–2007 on laitoksissa olevien lasten ja nuorten määrä kaksinkertaistunut. Sen sijaan perhehoitoon sijoitettujen määrä on laskenut vuosina 2002–2007. Vuonna 2017 kodin ulkopuolelle oli sijoitettu 17 956 lasta, joista huostassa oli 10 526 lasta. Viimeisen sijoituksen perusteella 42 % lapsista oli sijoitettu sijaisperheeseen, mutta pidempiaikaisesti huostassa olleita lapsia tarkasteltaessa perheisiin sijoitettuja oli hieman yli puolet. Useisiin muihin maihin verrattuna Suomessa perhehoito on kuitenkin harvinaista. (Heino 2009, 54, 58; Ketola 2008, 24, 27; THL 2018, 3.)

Lapselle, joka on sijaishuollon tarpeessa, sijaishuoltopaikan valinta on ratkaiseva koko hänen elämänsä kannalta. Lisäksi huostaanotto perustuu ajatukseen siitä, että lapsi saa sijaisperheessä parempaa hoitoa ja kasvatusta kuin saisi biologisten vanhempiensa kanssa, jolloin päätöksen painoarvo kasvaa entisestään. (Pösö & Laakso 2016, 307.) Sijaisperheeseen sijoitetun lapsen edun kannalta sijaisvanhemmat ovat tietenkin aivan keskeisessä asemassa. Sijaisvanhemmuus on haastava tehtävä, joka edellyttää tiettyjä ominaisuuksia ja kykyjä. Päivi Känkäsen (2009, 233) mukaan olosuhteet sijoituksen aikana vaikuttavat sekä sijoituksen onnistumiseen että lapsen kokemukseen omasta arvostaan ja hyvinvoinnistaan. Toisaalta myös sijoitusten katkeamiset ovat olleet tutkijoiden huolenaiheena, ja niiden ennaltaehkäisy on tärkeää (ks. esim. Janhunen 2008, 141; Väliavaara 2010, 13). Riitta Laakso (2013) on tutkinut sijaishuoltopaikan valintaa ja lapsen etua prosessissa. Hän toteaa, että lastensuojelun päätöksentekoa on tutkittu vain vähän, ja tutkimus sijaishuoltopaikan valinnasta puuttuu kokonaan hänen omaa tutkimustaan lukuun ottamatta. Laakso peräänkuuluttaa erityisesti tutkimusta lapsen tarpeita vastaavan sijaisperheen valinnasta. (Laakso 2013, 25, 109.)

Tässä tutkimuksessa tutkin sitä, minkälaiset perusteet vaikuttavat sijoittajasosiaalityöntekijöiden perhehoidon sijoitusten suositusten taustalla. Sijaisperheen etsimisen prosessista on käytetty englanninkielistä käsitettä ‘matching’ (Pösö & Laakso 2016, 307). Olen kääntänyt sen ‘yhteensovittamiseksi’, mikä vastaa mielestäni parhaiten englanninkielisen käsitteen tarkoitusta. Yhteensovittaminen voidaan käsittää prosessiksi, jonka aikana lapsen luonteenpiirteitä ja tarpeita verrataan tietyn perheen tarjoaman kodin ja

kasvatuksen sopivuuteen. Pösö ja Laakso (2016, 308) lähestyvät yhteensovittamista päätöksentekona, johon vaikuttavat lapsen liittyvät tekijät tulisi huomioida.

Tutkimuksessani näkökulma sijaisperheen ja lapsen yhteensovittamiseen on asiantuntijuusnäkökulma, eli prosessi käsitetään toimintana, jota koulutetut ammattilaiset tekevät. Se on toimintaa, joka edellyttää jonkun tekevän suunnitelmallista työtä, valintoja ja päätöksiä. (Pösö 2016, 10.) Tutkimus toteutettiin haastattelemalla ns. sijoittajasosiaalityöntekijöitä, eli sosiaalityöntekijöitä, joiden työn pääasiallinen sisältö on etsiä huostaan otetuille lapsille sijaishuoltopaikkoja. Sijoittajasosiaalityöntekijä ei tee lopullista päätöstä lapsen sijaishuoltopaikasta, mutta hän valitsee ja rajaa vaihtoehtoja yhteistyössä lapsen vastuusosiaalityöntekijän kanssa ja antaa oman suosituksensa, joten hänen roolinsa sijoitusprosessissa on merkittävä. Lisäksi sijaishuoltopaikkojen etsiminen on heidän työnsä pääasiallinen sisältö, joten heillä on kokemusta monista eri tapauksista. Tutkimus lähtee sosiaalityöntekijän näkökulmasta, ja se tuottaa sosiaalityön konkreettisen työn tietoa. Haluan löytää reunaehdoja, rajoja, jotka rajoittavat ja ohjaavat työn tekemistä, sekä tuoda näkyviin sosiaalityöntekijöiden tekemää työtä. Tämänkaltainen tutkimus lisää sosiaalityön läpinäkyvyyttä päättäjille ja asiakkaille, kun työhön vaikuttavat tekijät ja niiden syyt tulevat näkyville.

2. SIJAISHUOLTO JA SIJAISHUOLTOPAIKAN VALINTA

2.1 Sijaishuolto

Marjatta Bardyn mukaan lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten hyvinvointi ja oikeudet. Suomi on vuonna 1991 sitoutunut noudattamaan Lasten oikeuksien sopimusta (LOS), jonka 9. artiklan mukaan ainoastaan tapauksissa, joissa vanhemmat pahoinpitelevät tai laiminlyövät lasta, voi toimivaltainen viranomais erottaa lapsen vanhemmistaan tahdonvastaisesti. Toisaalta sopimuksen 20. artikla takaa lapselle oikeuden valtion suojeluun ja tukeen, mikäli lapsi ei saa perheeltään riittävää turvaa. Suomessa lasten oikeuksien takaamiseksi on säädetty lastensuojelulaki. (Bardy 2009a, 11; Bardy 2009b, 33–34, 39.)

Lastensuojelulain 40 § velvoittaa kunnan tai kuntayhtymän ottamaan lapsen huostaan ja järjestämään hänelle sijaishuolto, mikäli puutteet huolenpidossa tai kasvuolosuhteissa uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyden tai kehityksen tai jos lapsi itse toiminnallaan vakavasti vaarantaa terveystään tai kehitystään. Huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista voidaan

ryhtyä valmistelemaan vain, mikäli avohuollon tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja lisäksi sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (L13.4.2007/417.) Sijaishuollon järjestämisen on taattava lapselle huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain mukainen huolto (Aer 2012, 75). Tarja Pösön (2016, 8, 11) mukaan huostaanotto on kansainvälisesti vakiintunut lainsäädäntöön perustuva julkisen vallan interventio perheeseen tilanteessa, jossa “vanhemmat syystä tai toisesta eivät vastaa lapsen kasvatuksesta ja hoidosta yhteiskunnassa hyväksyttynä pidetyllä tavalla.”

Suomalaisen lastensuojelun kentällä huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen on siis viimesijainen toimenpide silloin, kun lasta ei voida enää avohuollon keinoin turvata (Laakso 2009, 27; Pösö 2016, 16). Huostassa oleva lapsi on siis sijaishuollossa, jolloin päävastuu lapsen kasvatuksesta ja huolenpidosta siirtyy viranomaisille. Huoltajilla säilyy edelleen joitakin vastuita ja heitä tuetaan pysymään osana lapsen elämää, jos se vain on mahdollista. Huostaanoton seurauksena vanhempien sijaan muut ihmiset kuin vanhemmat, joko sijaisperhe tai laitoksen henkilökunta, pitävät huolta arjen sujumisesta, kasvatuksesta ja hoidosta. Siten lapsen jokapäiväinen elämä siirtyy sijaishuoltoon. (Pösö 2016, 12, 19.) Huostaanotto itsessään ei siis turvaa lapsen etua, vaan merkittävintä on se, missä lapsi asuu ja miten hänen hoitonsa ja huolenpitonsa toteutuu, eli millainen sijaishuolto lapselle järjestetään. Lastensuojelulain 50 § mukaan

“Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Lisäksi tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Laitoshuoltoa järjestetään, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla.” (L13.4.2007/417)

Perhehoito on lain mukaan ensisijaista, mutta käytännössä sen avulla ei kyetä vastaamaan kaikkien lasten tarpeisiin, eikä toisaalta välttämättä jokaiselle lapselle sopivaa perhettä ole sijoitushetkellä tarjolla (Pösö 2016, 19). Sijaishuollossa on monenlaisia vaihtoehtoja ja toimijoita aina vuorokauden ympäri työskentelevistä sijaisvanhemmista suljettuun koulukotiin asti. Suurimmat erot liittyvät siihen, miten kodinomainen sijaishuoltopaikka on ja perustuuko lapsen ja huolenpitäjän suhde vanhemmuuteen vai henkilökunta-asiakas-suhteeseen. Olosuhteiden pysyvyys ja jatkuvuus ovat lapsen kannalta tärkeitä, kuten myös suhde luotettavaan aikuiseen. (Bardy 2009, 43; Heino 2009, 73; Tolonen 2009, 149).

Lapsen kannalta sijaisperhe on laitosta kodinomaisempi vaihtoehto ja takaa pysyvämmät ihmissuhteet kuin lastenkodin vaihtuva henkilökunta. Perheenjäsenyys ja mahdollisuus osallistua arjen toimiin ja askareisiin ovat tärkeitä lapselle. Lisäksi perhehoito on laitoshoidtoa edullisempaa. (Ketola 2008, 22.) Tarja Tolosen mukaan nuorelle voi muodostua sijaisvanhempaan merkityksellinen kiintymyssuhde, mikä kartuttaa nuoren sosiaalista ja emotionaalista pääomaa (Tolonen 2009, 149).

2.2 Sijaishuoltoapaikan valinnan organisointi

Suomessa kunnat vastaavat lastensuojelusta ja sitä myöden huostaanotoista ja sijaishuollosta. Koska osa kunnista on pieniä ja niillä on vaikeuksia löytää pätevää henkilökuntaa sekä tuottaa itse palveluja, kunnat ovat liittyneet yhteen ja perustaneet yhteisiä toimintoja tuottaakseen lakisääteisiä palveluja. Näissä yhteisissä palveluissa on usean kunnan mahdollista jakaa ammattitaitoa, kokemusta ja tietoa. (Pösö & Laakso 2015, 160-161.) Riitta Laakso (2013, 49-53) sekä Pösö ja Laakso (2015, 163-164) ovat eritelleet kuntien tapoja organisoida sijaishuoltoapaikan valinta kolmeen erilaiseen malliin, jotka ovat kokonaisvaltainen, sijoittajaryhmä ja sijoittajayksikkö. Näistä sijoittajaryhmä ja sijoittajayksikkö voivat olla, ja usein ovatkin, useamman kunnan yhteisiä palveluja.

Kokonaisvaltaisessa mallissa sijaishuoltoapaikan valitsee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä huostaanoton valmistelun yhteydessä. Tukena valinnassa lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on työpari ja lastensuojelun tiimi. Tällöin lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tieto ja arviointi sekä lapsen tarpeista että sijaishuoltoapaikan sopivuudesta on keskeistä yhteensovittamisessa. Usein sosiaalityöntekijä tuntee hyvin lapsen, perheen ja olosuhteet, koska hän on työskennellyt perheen kanssa jo aikaisemmin, ja siksi yhteensovittamiseen sisältyy 'kokonaisvaltainen' tieto tilanteesta. Yhteensovittaminen on tällöin yksi osa työskentelyssä asiakkaan kanssa ja perustuu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteeseen ja vuorovaikutukseen. Tuttuus saattaa toisaalta muodostua myös haasteeksi, mikäli se aiheuttaa vaikeuksia olla objektiivinen. Lisäksi yksittäisten työntekijöiden on hankala pitää yllä laajaa tietoa eri sijaishuoltoapaikoista. Kokonaisvaltaisessa mallissa lapsen asioista vastaava työntekijä johtaa prosessia ja on vastuussa riittävästä vaihtoehtojen pohdinnasta. (Laakso 2013, 49-54; Pösö & Laakso 2015, 163-167.)

Sijoittajaryhmään perustuvassa toimintatavassa yhden tai useamman kunnan yhteinen, usein pysyivistä jäsenistä koostuvassa sijoittajaryhmässä käsitellään kaikkien mukana olevien kuntien

sijaishuoltopaikan valinnat. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tuo asiakastapauksen ryhmään käsiteltäväksi dokumenttien perusteella. Sen taustalla oleva käsitys on, että yhteensovittaminen edellyttää eri ammattikuntien ammattitaitoa ja yhteistyötä. Tämän mallin vahvuus on moniammatillisuudessa: se tarjoaa laajaa ammatillista osaamista ja useita eri näkökulmia päätöksenteon tueksi. Sijoittajaryhmä on kuitenkin vain konsultatiivinen, ja lopullisen päätöksen tekee lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Haasteena sijoittajaryhmyöskentelyssä saattavat aiheuttaa kirjallisten koosteiden työläys, erimielisyyksien käsittely ja lapsen osallisuus prosessissa. (Laakso 2013, 49-54; Pösö & Laakso 2015, 164-167.)

Sijoittajayksikkö-malli voi myös olla yhden tai useamman kunnan yhteinen. Tässä tutkimuksessa haastateltujen sosiaalityöntekijöiden työnkuva vastaa sijoittajayksikkö-mallin toimintaa. Kyseisessä kunnassa lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon sosiaalityö tehdään omissa yksiköissään, ja sijaishuollon yksikössä samat työntekijät vastaavat sekä perhehoitoon- että laitoshoitoon sijoitetuista lapsista. Sijoittajayksikkö-mallissa yksikkö valitsee kaikki huostaanotettujen lasten sijaishuoltopaikat, ja yksiköllä on omat työntekijänsä ja tehtäväkuvansa. Organisoitintapa perustuu siihen näkemykseen, että sijaishuoltopaikkoja on niin paljon ja ne ovat hyvin erityyppisiä, jolloin laadunvarmistus vaatii erikoistunutta osaamista. Yksikössä on siis koottuna ajantasainen tieto sijaishuoltopaikoista ja sen työntekijät etsivät lapsen tarpeisiin vastaavaa sijaishuoltopaikka yhdessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Avohuollon sosiaalityöntekijä selvittää lapsen tarpeet ja kerää siihen tarvittavat tiedot ja dokumentit, kun taas yksikön työntekijällä on tietoa sijaishuoltopaikoista, ja sijaishuoltopaikan valinta tapahtuu heidän neuvottelunsa tuloksena.

Sijoittajayksikköön perustuva toimintatapa varmistaa sen, että käytettävissä on jokaisen lapsen kohdalla, sosiaalityöntekijästä riippumatta, ajantasaista tietoa eri sijaishuoltopaikoista. Muita sijoittajayksikön mallin mukaisesti järjestetyn sijaishuoltopaikan valinnan etuja ovat hyvän sijaishuoltopaikkojen tuntemuksen seurauksena luottamus ehdotetun paikan laatuun, mahdollisuus erikoistumiseen ja työn kehittämiseen sekä tehokkaampi tapa organisoida sijaishuoltopaikan valinta. Haasteeksi saattaa muodostua erityisesti lasta koskevan tiedon siirtymisen avohuollon sosiaalityöntekijältä sijoittajasosiaalityöntekijälle. Lisäksi haasteita saattaa syntyä siitä, ettei toiminta ole kaikille osapuolille selkeää ja prosessi saattaa toisinaan olla hidas ja byrokraattisen tuntuinen. (Laakso 2013, 49-54; Pösö & Laakso 2015, 164-167.)

2.3 Sijaishuoltopaikan valinnan kriteerit

Riitta Laakson (Laakso 2013, 60) mukaan sijaishuoltopaikan valinta käytännön sosiaalityössä perustuu vahvasti lastensuojelulakiin. Erityistä huomiota kiinnitetään perhehoitopainotteisuuteen, yhteydenpitoon biologisten sisarusten kanssa ja lapsen erityistarpeiden huomioimiseen. Laakson ja Pösön tutkimuksessa (2016) sosiaalityöntekijät kiinnittivät päätöstä tehdessään erityisesti huomiota lapsen tarpeisiin, hyvän sijoituksen kriteereihin ja vanhempien mielipiteisiin. Lamminen (2016) on tiivistänyt aikaisemman tutkimuksen perusteella sosiaalityön käytäntöjä sijaishuoltopaikkaa valittaessa kuuteen kriteeriin. Kriteerit ovat huostaanoton syyt, lapsen yksilölliset tarpeet, ihmissuhteet ja yhteydenpito, hoidon jatkuvuus, läheis- ja vierasperhehoidon etusija sekä kieli, kulttuuri ja uskonto.

Lastensuojelulaki edellyttää sijoitusratkaisua tehtäessä kiinnitettävän huomiota huostaanoton syihin. Koska huostaanotto voi perustua sekä lapsen olosuhteisiin että lapsen omaan käytökseen, vaaditaan päätöstä tehtäessä laajaa asiantuntijatietoa ja toisaalta monipuolista palvelujärjestelmää, jotta lapsen tarpeisiin pystytään todella vastaamaan (Pösö 2016, 15). Sijoituspaikkaa valittaessa huostaanoton syyt ovat myös sikäli merkityksellisiä, että jos lapsella on esimerkiksi päihteidenkäyttöä, ongelmia koulunkäynnissä tai vaikeaa psyykkistä oireilua, tulee sijaishuoltopaikalla olla valmiuksia tukea lasta näillä alueilla. (Lamminen 2016, 16-18.) Lapsen yksilölliset tarpeet määrittyvät esimerkiksi iän ja kehitystason sekä eri lapsen tuntevilta tahoilta saatujen lausuntojen kautta. Käytännön sosiaalityössä yksilölliset tarpeet nousevat merkityksellisenä, laajasti tunnustettuna lähtökohtana sijaishuoltopaikan valinnassa. Erityisesti lapsen ikä on merkityksellinen tekijä, sillä perhehoidon koetaan vastaavan erityisesti pienten lasten tarpeisiin parhaiten. (Laakso 2013, 47, 65; Pösö & Lamminen 2016, 311; Lamminen 2016, 16-18.)

Ihmissuhteet ja yhteydenpito kavereihin sekä biologiseen perheeseen on keskeinen kysymys sijaishuoltopaikkaa valittaessa. Siihen vaikuttavat yhteistyö biologisen perheen kanssa, lapsen ja perheen välit sekä se, halutaanko lapsen kaveripiiriä tukea, vai onko tarpeen saada hänet irrotettua haitallisesta seurasta. (Lamminen 2016, 17.) Laakson (2013, 47) mukaan sosiaalityöntekijät pitävät sisarusten yhteydenpitoa erittäin tärkeänä, kuten myös sijaishuoltopaikkaa mahdollisimman läheltä ja sukulaissijoitusta. Toisaalta on pidettävä mielessä, että suhteet voivat olla myös lapselle haitallisia tai etäisiä, jolloin pidempi välimatka voi olla perusteltu ratkaisu. Myös lapsen ja vanhempien mielipiteet nousivat Pösön ja Laakson (2016, 312) tutkimuksessa tärkeäksi päätöksentekoa ohjaavaksi kriteeriksi. Lapsen ja erityisesti

vanhempien positiivista suhtautumista sijaishuoltopaikkaan pidettiin tärkeänä sijoituksen onnistumiselle.

Hoidon jatkuvuus edellyttää lapsen tarpeiden ja mahdollisesti käyttämien palveluiden pohtimisen myös pidemmällä aikavälillä. Lisäksi se asettaa ensisijaiseksi hoidon jatkumisen kiireellisen tai avohuollon sijoituksen aikaisessa sijoituspaikassa, mikäli mahdollista. Kielen, kulttuurin ja uskonnon huomioiminen edellyttää biologisen perheen, mutta myös laitoksen tai perheen toiveiden ja käytäntöjen tuntemista ja huomioimista. Perhehoidon ensisijaisuus kriteerinä edellyttää sen pohtimista, onko lapsella tarvetta nyt tai mahdollisesti tulevaisuudessa vain laitoshuollossa toteutettaville rajoitustoimenpiteille tai erityiselle huolenpidolle, tarvitseeko lapsi ammatillista tukea ja löytyykö läheisverkostosta perhe, joka on tehtävään soveltuva. (Lamminen 2016, 17-18.)

Pösön ja Laakson mukaan (2016, 311-312) hyvän sijoituksen kriteerit vaikuttavat myös sijaishuoltopaikan valintaan. Käytännön työtä tekevät sosiaalityöntekijät pitävät lapsen etua lähtökohtana päätöksenteossa, vaikka toisaalta osa muista lainsäädännöllisistä lähtökohdista kyseenalaistetaan: perhehoidon ei ensisijaisuudestaan huolimatta koeta sopivan kaikille. Myös Lamminen toteaa, että joissakin tilanteissa perhehoito ei sovellu sen ensisijaisuudesta huolimatta lainkaan sijaishuoltomuodoksi tietyille lapselle. Mikäli lapsen tarpeet vaativat opetuksen järjestämistä sijaishuoltopaikan yhteydessä, merkitsee se yleensä laitosmuotoista sijaishuoltoa rajaten perhehoidon pois vaihtoehtoista. Vakava, kuntoutusta vaativa päihdeongelma on käytännössä aina este perhehoidolle, sillä tällöin sijaishuoltopaikalta edellytetään erityisosaamista päihdetyössä. Mikäli sijaishuollon tarpeen perusteena on lapsen psyykkinen vointi, katsotaan usein lapsen tarpeisiin kyettävän vastaamaan parhaiten laitoshuollossa tai perhekodissa. (Lamminen 2016, 39-41.) Ketolan (2005, 126) mukaan lastensuojelua ja perhehoitoa tulisi kehittää niin, että lapsen liian haastava oireilu ei estäisi perhesijoitusta kokonaan.

2.4 Sijaishuoltopaikan valintaa koskeva päätöksenteko

Yleisesti ottaen päätöksentekoa sosiaalityössä voidaan kuvailla monimutkaiseksi ja epävarmaksi, ja se sisältää monenlaisia, eri lähtökohdista lähteviä perusteluita. Lisäksi lainsäädännön mukaan lapsen läheisillä on oikeus osallistua päätöksentekoprosessiin, jolloin neuvottelujen määrä ja päätöksenteon vaiheet lisääntyvät. Tällaista päätöksentekoa voidaan käsitteellistää navigoimisen käsitteellä, eli päätöksenteossa ja yhteensovittamisessa

navigoidaan erilaisten perustelujen ja osallisten mielipiteiden välillä. (Pösö & Laakso 2014, 309.) Sijoituspäätöstä tehtäessä ei useinkaan ole käytettävissä kaikkia lapsen tilanteeseen olennaisesti vaikuttavia asioita. Lisäksi päätöksentekoon liittyy monia tapahtumia ja ihmisiä, joita ei voi kontrolloida eikä välttää. Myöskään päätöksen seurauksista ei voida saavuttaa varmuutta. (Laakso 2013, 26; Pösö & Laakso 2016, 313.)

Suomessa ei ole käytössä strukturoituja työkaluja tai yleisiä ohjeita lapsikohtaiseen päätöksentekoon. Vaikka muiden maiden käytäntöjä ei voi rajoituksetta soveltaa Suomeen, Australiassa tehdyn tutkimuksen mukaan siellä käytössä olevat työkalut eivät vastanneet tarpeeseen, johon ne oli kehitetty. Tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kokivat työkalujen ennemminkin rajoittavan työntekoaan kuin helpottavan sitä, eikä niiden koettu voivan korvata koulutuksen ja kokemuksen kautta saatua kykyä kriittiseen ajatteluun ja monimutkaisten tilanteiden kanssa toimimiseen. (Gillingham & Humphreys 2010, 2607, 2613.) Sijaishuollolle on kuitenkin julkaistu laatukriteerit vuonna 2004 auttamaan työntekijöitä valitsemaan lapselle sopivaa sijaishuoltopaikkaa (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteeri 2004). Lisäksi Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos on julkaissut internetissä Lastensuojelun käsikirjan, josta löytyy mm. muistilista sijaishuoltopaikan valintaa varten (THL 2018). Laakson (2013) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan nostaneet esiin laatukriteerejä sijaishuoltopaikan valintaa koskevan päätöksenteon perusteena, eivätkä myöskään maininneet apuvälineenään Lastensuojelun käsikirjaa. Pösö & Laakso (2016, 314) toivovat tutkimukseen perustuvia ja reflektiivisiä välineitä todeten kuitenkin samalla, ettei jokaiseen tilanteeseen sopivan välineen kehittäminen eikä myöskään epävarmuuden täysi poistaminen ole mahdollista.

Lapsen tarpeiden sekä riskien ja suojaavien tekijöiden tunteminen on erittäin tärkeää sijoituksen onnistumisen kannalta. Tutkimusten mukaan lapsen tarpeita vastaavan paikan valinta onnistuu myös käytännössä. (Eronen 2013, 58; Vähämaa 2009, 81.) Tavallista on pyytää lausuntoja sijoitettavan lapsen tilanteen ja haasteiden kartoittamiseksi esimerkiksi terveydenhuollosta (Laakso 2013, 68). Iso-Britanniassa tehdyn tutkimuksen (Beckett & al 2006, 58) mukaan sosiaalityöntekijät kuitenkin kokivat, että tietyissä irrallisissa olosuhteissa, kuten lääkärin vastaanotolla tai osastolla, saatua tietoa painotetaan liikaa suhteessa “kentän” tietoon. Sosiaalityöntekijät olivat samoin huolissaan siitä, miten ohut heidän oma tietonsa oli lapsesta. Lapsen tarpeiden arviointi voidaankin nähdä prosessina, jossa monia erilaisia lapseen liittyviä asioita, useiden tahojen näkemyksiä ja vanhempien toiveita joudutaan vertaamaan ja arvottamaan (Laakso 2013, 61, 64).

Käytännössä myös sijaishuoltopaikkojen paikkatilanne, sijaishuoltopaikkojen erikoistuminen ja sijaisperheiden esittämät toiveet ohjaavat paikan valintaa, jolloin lapsen tarpeiden ja mahdollisten vaihtoehtojen välillä joudutaan tekemään kompromisseja (Laakso 2013, 61, 83, 85-86). Muita syitä kompromisseihin ovat liian korkeat kustannukset, lapsen allergiat, sijaishuoltopaikoissa yllättäen tapahtuvat muutokset, vanhempien äkilliset mielenmuutokset sekä lapsen haluttomuus osallistua prosessiin jättämällä tulematta tai karkaamalla (Laakso 2013, 68; Pösö & Laakso 2016, 313).

3. PERHEHOITO

Lastensuojelulain 50 §:n mukaan perhehoito on ensisijainen sijaishuoltomuoto, ja laitoshuoltoa järjestetään vain, mikäli perhehoitoa ei voida syystä tai toisesta järjestää (L13.4.2007/417). 20.3.2015 voimaan tullut Perhehoitolain 3 § määrittelee perhehoidon “hoidon tai muun osa- tai ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona.” (Perhehoitolaki 20.3.2015/263). Perhehoitaja-termiä on käytetty vuodesta 1992. Perhehoidon avulla voidaan hoitaa niin lapsia, aikuisia kuin vanhuksiakin (ks. esim. Ketola 2008), mutta tässä tutkimuksessa keskityn vain lastensuojelun sijaishuollon perhehoitoon, jolloin perhehoitaja hoitaa omassa kodissaan huostassa olevia lapsia. Perhehoitajia kutsutaan yleisesti sijaisvanhemmiksi. Ketolan määritelmän mukaan sijaisvanhemmat voivat olla myös ammatillisia, mikä tarkoittaa, että he eivät tee muuta työtä ja hoidettavat vaativat pääsääntöisesti erittäin paljon hoitoa, mutta perhehoitolaki määrittelee perhehoidon ammatilliseksi vain, mikäli sitä annetaan ammatillisessa perhekodissa. (Ketola 2008, 18–19; Perhehoitolaki 20.3.2015/263.)

Perhehoitoa säätelevät ensisijaisesti lastensuojelulaki (LSL 13.4.2007/417) ja perhehoitolaki (L 20.3.2015/263). Lisäksi perhehoitoa järjestettäessä ja toteutettaessa keskeisiä ovat laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (L 22.9.2000/812) sekä laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista (L 20.3.2015/254). Perhehoitajan kanssa tehdään toimeksiantosopimus ja heille maksetaan kertaluonteinen käynnistämiskorvaus, kuukausittainen palkkio sekä hoidettavan kulujen kattamiseksi kulukorvaus. Perhehoitaja voi toimia myös toiminimellä, mutta se on harvinaista. (Ketola 2008, 18–19; Perhehoitolaki 20.3.2015/263; Perhehoitoliitto 2012, 9) Perhesijoituksen onnistumisen kannalta merkittäviä henkilöitä ovat sijoitettu lapsi, biologiset vanhemmat ja sijaisperhe sekä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä (Vähämaa 2009, 13).

Lastensuojelulain 45 § 1. momentin mukaan sosiaalitoimi vastaa huostassa olevan lapsen hoidosta ja huolenpidosta (LSL 13.4.2007/417). Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tekee siis myös perhehoidossa olevaa lasta koskevat päätökset, toki pyrkien yhteistyöhön sijaishuoltopaikan ja biologisten vanhempien kanssa. Leena Valkosen (2014, 42–47) mukaan yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa aiheuttaa sijaisvanhemmissa tyytymättömyyttä. Sijaisvanhempien näkökulmasta ongelmia aiheuttavat tuen saamisen vaikeudet, sosiaalityöntekijöiden huono tavoitettavuus, sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus sekä puutteet kuulluksi tulemisessa ja luottamuksen rakentumisessa.

Perhehoidon toteuttamiseen onkin kohdistettu kritiikkiä. Jari Ketolan mukaan sijaisperhetoiminnasta ei tiedoteta riittävästi, rekrytointiin ei panosteta tarpeeksi eikä sijaisperheitä edelleenkaan valmenneta systemaattisesti. Sijaisperheiden saaman tuen määrä vaihtelee runsaasti. Jos sijaisperheiden tukemista kehitettäisiin, olisi mahdollista sijoittaa myös haastavia lapsia perheisiin. Sijaisperheitä olisi myös paremmin saatavilla, mikäli kunnat tekisivät esimerkiksi alueellista yhteistyötä. (Ketola 2008, 32)

4. SIJAISVANHEMMUUS

4.1 Tie sijaisvanhemmaksi

Sijaisvanhemmuus on vaativa tehtävä, joka edellyttää perhehoitolain 6 § 2. momentin mukaan ennakkovalmennusta (Perhehoitolaki 20.3.2015/263). Huostaanottojen pitkittyessä lapset altistuvat yhä pidempään haitallisille olosuhteille ja oireilevat sijoituksen alkaessa entistä haastavammin. (Ketola 2008, 32; Väliavaara 2010, 22, 23.) Yhdysvalloissa tehdyn lähes 20 000 sijoitettua lasta käsittävän tutkimuksen (Fawley-King & Snowden 2012, 352) mukaan sijaisvanhempien kouluttaminen ymmärtämään ja toimimaan sijoitettujen lasten mielenterveysongelmien kanssa voi ehkäistä mielenterveysongelmista johtuvia osastojaksoja. Sijoituksen onnistuminen edellyttää myös Australiassa tehdyn tutkimuksen (Tilbury 2007, 220) mukaan sijaisperheen kouluttamista. Suomessa sijaisvanhemmuutta harkitseville on tarjolla erilaisia valmennuksia, joista tunnetuin ja ehdottomasti suosituin on PRIDE-valmennus, jota tarjoavat useat lastensuojelujärjestöt, esimerkiksi Pelastakaa Lapset ry ja Perhehoitoliitto. Suomessa useat kunnat, kuten Turku, Hyvinkää, Sipoo, Oulu ja Pori, edellyttävät nimenomaan PRIDE:n suorittamista ennen lapsen sijoittamista.

PRIDE muodostuu englanninkielisistä sanoista, joiden sanoma vapaasti suomennettuna on “Vanhempien voimavara tietoon, kehittymiseen ja oppimiseen” (Parents’ Resources for Information, Development, Education). Valmennuksen perustana ovat sijaisvanhemmuudessa vaadittavat valmiudet. Se tapahtuu prosessinomaisesti ryhmissä tarjoten mahdollisuuden sijaisvanhemmuuteen perehtymiseen ja valmentautumiseen. Tarkoituksena on myös antaa osallistujalle mahdollisuus arvioida valmiuttaan ja halukkuuttaan sijaisperheeksi ryhtymiseen. Kouluttajina toimivat sosiaalityöntekijä ja sijaisvanhempi työparina. (Pesäpuu ry 2015, Bäck-Kiiänmaa & Hakkarainen 2008, 121, 123.)

Pelastakaa Lapset ry määrittelee PRIDE-valmennukselle kaksi tavoitetta, jotka ovat: 1. sijaisvanhemmilla on riittävästi tietoa tehtävästä, jotta siihen ryhtymisestä voi tehdä tietoisien päätöksen; ja toiseksi 2. jokaiselle sijaisperhettä tarvitsevalle lapselle taataan perhe, joka on valmentautunut ja kykenee tarjoamaan lapsen tarvitsemaa hoivaa ja huolenpitoa (Pelastakaa Lapset ry 2015). Perhehoitoliitto nimeää lisäksi tärkeäksi tavoitteeksi sijoitusten katkeamisen ennaltaehkäisyn. Valmennus on kestoltaan 24 tuntia ja sisältää kahdeksan tapaamista, joissa jokainen keskittyy yhden sijaisvanhemmuudessa keskeisen teeman käsittelyyn. Ensimmäisen tapaamisen teema on lapsen oikeus perheeseen – perheen oikeus valmennukseen. Toisessa tapaamisessa käsitellään lapsen oikeutta pysyvyyteen ja jatkuvuuteen – perheen oikeutta tiimiin. Seuraavassa tapaamisessa aiheena on lapsen lupa kiintyä sijaisperheeseen ja neljännellä tapaamisella lapsen mahdollisuus selviytyä menetyksistä. Viidennessä tapaamisessa käsitellään lapsen perhesuhteiden ja niiden tukemisen merkitystä lapselle ja kuudennessa lapsen oikeutta hoivaan, huolenpitoon ja turvallisiin rajoihin. Toiseksi viimeisellä kerralla jaetaan tietoa ja kokemuksia perhehoidosta ja viimeisellä kerralla keskustellaan muutokseen valmistautumisesta. Valmennuksen päätteeksi valmentaja ja valmennettava arvioivat yhdessä perheen valmiuksia ryhtyä sijaisvanhemmaksi. (Perhehoitoliitto 2015.)

Matka sijaisvanhemmaksi alkaa ottamalla yhteyttä perhehoitajia valmentavaan tahoon, esimerkiksi kuntaan. Yhteydenoton jälkeen valmentava taho lähettää perheelle tietopaketin sijaisvanhemmuudesta ja valmennukseen valmistautumisesta. Lisäksi PRIDE-valmentajat tapaavat perheen ainakin kerran ennen kuin valmennuksen aloittamisesta päätetään. Tällöin keskustellaan tietopaketin sisällöstä sekä käydään läpi ehdottomat esteet ja vaadittavat taustatiedot. Ehdottomat esteet tarkoittavat riskitekijöitä, joiden vuoksi perheitä ei voida ottaa valmennukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi rikostausta tai päihdeongelmat. Ehdottomien esteiden läpikäymisellä vältetään valmentamasta turhaan perheitä, joihin lapsia ei kuitenkaan voida sijoittaa. Australiassa tehdyn tutkimuksen (Tilbury 2007, 216) mukaan ilman virallista ja

dokumentoitua arviointiprosessia sijaisperheeksi hyväksyttiin myös perheitä, jotka myöhemmin osoittautuivat epäsoviviksi sijaisvanhemmiksi. Perhe voi myös itse tässä vaiheessa päättää, ettei ole kuitenkaan halukas lähtemään mukaan valmennusprosessiin. (Bäck-Kiianmaa, Männikkö & Pynnönen 2012, 47, 60, 66.)

Perhe voi osallistua joko kunnan omaan valmennukseen tai ottamalla yhteyttä sijaisperheitä välittävään palveluntuottajaan. Nämä vaihtoehdot eroavat toisistaan siten, että kunnan omana perheenä kaikki sijaisperheen tuki tulee kunnan sosiaalitoimesta. Jos perhe on palveluntuottajan listoilla, palveluntuottaja laskuttaa kuntaa, kun perheeseen sijoitetaan lapsi. Tällöin palveluntuottaja myös vastaa sijaisperheelle tarjottavista tukipalveluista. Palveluntuottajan henkilökunta toimii kunnallisen sosiaalitoimen työntekijän työparina. Ketolan mukaan perheen valmentavan tahon olisi tärkeää olla osallisena myös sijoituksen jatkoprosessissa, sillä valmentajat tuntevat perheen valmiudet, perheestä on kertynyt jo paljon tietoa ja heille on syntynyt perheen kanssa luottamuksellinen suhde. Kansainvälisesti edellä kuvattu toimintatapa on usein johtanut perhehoidon ostopalvelujen kasvuun. (Ketola 2008, 46–47.)

Kunnan omien perheiden varaaminen on saanut kritiikkiä siitä, että resurssit eivät tule käytetyksi järkevästi. Järjestelmän vuoksi toisessa kunnassa valmennettu perhe odottaa lasta pitkänkin aikaan, kun naapurikunnassa on perheistä huutava pula. Jokaiselle lapselle sopivan perheen löytäminen edellyttää laajaa perhereserviä, jonka saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi sijoittajatahojen on tehtävä yhteistyötä yli kuntarajojen prosessin kaikissa vaiheissa rekrytoinnista ja valmentamisesta alkaen. (Ketola 2008, 32, 46–47.)

4.2 Sukulaissijaisvanhemmuuteen liittyviä erityispiirteitä

Lamminen on jakanut perhehoidon läheissijaisperheisiin ja vierasperheisiin niiden eroavaisuuksien vuoksi. Läheisperhehoidossa lapsi sijoitetaan hänelle entuudestaan tuttujen ihmisten luokse, vierasperheeseen sijoitettaessa sijaisperhe on lapselle ennestään tuntematon. (Lamminen 2016, 7.) Lastensuojelulain 32 § velvoittaa ennen lapsen sijoitusta selvittämään lasten läheisten mahdollisuus ottaa lapsi luokseen asumaan (L13.4.2007/417). Käytännössä sijaisvanhemmuus vieraalle lapselle lähtee sijaisperheen toiveesta saada lapsi, kun taas sukulaissijaisvanhemmuus lähtee siitä, että sijaisvanhemmalle läheinen lapsi ei voi asua vanhempansa kanssa. Sukulaissijaisvanhemmuuden taustalla ovat usein kiintymys lapseen, suvun koossapitäminen ja lapsen vanhempien auttaminen. Anna-Liisa Koisti-Auerin tutkimuksessa sijaisvanhemmista vajaa puolet oli saanut lapsen perheeseensä omasta

aloitteestaan. Useimmiten sukulaissijaisvanhemmat ovat sijoitetun lapsen isovanhempia ja äidin puoleisia sukulaisia, jotka ovat hoitaneet lasta jo ennen sijoitusta. (Koisti-Auer 2008, 64–115.)

Sukulaissijaisvanhemmillä voi olla rooliristiriitoja, koska isovanhempien tai setien ja tätien voi olla hankala omaksua vanhemman roolia (Valkonen 2014, 68). Lisäksi sukulaissijaisvanhemmuudessa keskeistä on sijaisvanhempien ja lapsen elämäntapahtumien yhteys, mikä voi aiheuttaa sijaisvanhemmissa myös syyllisyyttä ja häpeää. Nämä tunteet voivat aiheuttaa perheessä salailua, joka on haitaksi lapselle. Työntekijöiden on sijoitusta harkittaessa varmistettava, että lapsella on perheessä lupa ilmaista negatiivisia tunteita, vaikka niiden taustalla on sijaisperheen läheinen. Lisäksi huomiota on kiinnitettävä yhteydenpitoon, sillä yhteydenpito sen vanhemman sukuun, joka ei ole sijaisperheen läheinen, katkeaa helposti. Lapsen sijoittaminen voi myös muuttaa sukulaisten suhteita. Sukujen suhteiden selvittäminen on tärkeä osa sukulaissijaisperheiden valmentamista, eikä lapsen etua yhteydenpidon näkökulmasta voida arvioida kunnolla sitä ennen. (Koisti-Auer 2008, 24, 120.)

Vaikka uusi perhehoitolaki edellyttää myös sukulaissijaisvanhemmilta valmennusta (L 20.3.2015/263), käytännössä lapsi usein asuu perheessä ennen valmennuksen alkua. Koisti-Auerin tutkimuksessa (2008, 93) vain 11 % oli osallistunut PRIDE-valmennukseen, eikä 19 % ollut saanut lainkaan valmennusta. Ennen sijoituspäätöksen tekoa perhe valmentautuu usein tehtäväänsä keskusteluilla sosiaalityöntekijän kanssa. Neljäsosa perheistä piti valmennusta riittämättömänä. Koisti-Auer pitää valmennuksen puutetta huolestuttavana (Koisti-Auer 2008, 122).

4.3 Sijaisvanhemmilta edellytetyt ominaisuudet

Sijaisvanhemmilta edellytetään tiettyjä tietoja ja taitoja. PRIDE-valmennuksessa tämä tarkoittaa valmiuksia tarjota lapselle suojaa ja hoivaa, tukea kehitystä ja huomioida kehitysviiveet, tukea ihmissuhteita ja yhteydenpitoa biologisen perheen ja suvun kanssa sekä toimia yhteistyössä eri viranomaisten kanssa (Pelastakaa Lapset ry 2015). Sijaisvanhemman tulee myös sitoutua lapseen jopa koko elämän ajaksi (Pesäpuu ry 2009, 12). Christine Välivaaran mukaan “sijaisvanhempien omat menetykset tulisi olla käsiteltyinä, parisuhde vakaalla pohjalla, riittävästi tietoa ja ympäristön tukea saatavilla ennen tehtävään ryhtymistä.” Onnistunutta sijoitusta edesauttavat sijaisvanhemman sensitiivisyys ja responsiivisuus. (Välivaara 2010, 22–47.)

Sijaisvanhemmuudessa tunteet ja niiden hallinta ovat keskeisiä. Suojaa ja hoivaa tarjotessaan sijaisvanhemmat joutuvat monenlaisten rajujenkin tunteiden ja jopa hyökkäysten kohteeksi, ja ne tulee kyetä ottamaan vastaan ja kestää. Sijaisvanhemmat ovat läsnä, toisin kuin biologiset vanhemmat, joten heihin on mahdollista kohdistaa voimakkaita tunteita. Sijaisvanhemmat voivat toisaalta myös kokea lapsen torjuvan heidät. Sijaisvanhemman identiteettiin vaikuttaa voimakkaasti lapsen kanssa syntyvän suhteen vastavuoroisuus. (Tolonen 2009, 150–151; Väливаara 2010, 18). Sijaisvanhempien on kyettävä myös hyväksymään se, että sijaishuollossa vanhemmuus on aina jaettua (Koisti-Auer 2008, 24).

Sijoitetuilla lapsilla on usein ongelmia kielellisessä, fysiomotorisessa ja sosioemotionaalisessa kehityksessä jotka vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen. Vaikka sijaisperheessä asuminen antaa lapselle uusia sosiaalisia suhteita, se myös muuttaa lapsen ja vanhempien suhdetta. Lapselle sijoitus tarkoittaa aina isoja muutoksia, joihin jokainen lapsi reagoi eri tavoin. (Eronen 2009, 194; Känkänen 2009, 233.) Tyypillisiä ovat vaikeudet kestää pettymyksiä, odottaa sekä tunnistaa tunteitaan. Näiden lasten mielialat eroavat merkittävästi muista saman ikäisistä lapsista. Lapsi voi taantua ja käyttäytyä kuten ikäistään nuorempi lapsi. Lapsen haastava käyttäytyminen ja sijaisvanhemman kokema stressi sekä roolirajoitteet, eli rajoitteet itsensä toteuttamisessa muilla elämän osa-alueilla, korreloivat keskenään ja vaikuttavat myös perheen tunneilmastoon. Mikäli lapsen oireiluun ei ole varauduttu tai perheelle ei ole keinoja käsitellä sitä, tilanne saattaa johtaa rankaisevaan tai epäjohdonmukaiseen kasvatustyyliin, joka lapsen kannalta ei ole ihanteellinen. (Väливаara 2010, 18–47.)

Lastensuojelulain 54 § mukaan lapsella on oikeus yhteydenpitoon sukulaisten ja muiden läheisten ihmisten kanssa ja lapsen sijaishuoltoapaikan on tuettava ja edistettävä sitä (LSL 13.4.2007/417). Vanhempien tapaamisten merkitys ymmärretään pääsääntöisesti hyvin, mutta mikäli osa perheen lapsista asuu kotona tai useammassa eri sijaishuoltoapaikassa, tulee sisarussuhteiden ylläpitämiseen kiinnittää erityistä huomiota. Yhteyttä voi ylläpitää myös esimerkiksi katselemalla valokuvia ja keskustelemalla lapsen kanssa läheisistä. Sijaisvanhempi voi lisäksi pitää itse yhteyttä biologiseen perheeseen soittelemalla kuulumisia, lähettämällä piirustuksia ja valokuvia ja kyselemällä tietoja lapsesta. Tapaamisiin reagointi on tavallista, ja lapset ilmaisevat usein syntymäperheeseen ja tapaamisiin liittyvää tyytymättömyyttä. Sijaisvanhempien tehtävä on ottaa lapsen tunteet vastaan ja auttaa lasta käsittelemään niitä. Kuitenkaan sijaisvanhemmat eivät saa arvostella biologista perhettä. (Pesäpuu ry 2012, 90–96; Väливаara 2010, 34).

Myös yhteistyökyky erilaisten verkostojen kanssa on välttämätöntä, erityisesti lapsen tarvitsemien palvelujen ja tukien turvaamiseksi. Lapselle luo turvaa ja pysyvyyttä tieto siitä, että aikuiset toimivat yhdessä yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi, ja ristiriitaiset näkemykset lapsen edusta voivat olla lapselle vahingollisia. Vaikka sijaisvanhemmat tuntevat lapsen arjen parhaiten, he tarvitsevat työssään myös muiden toimijoiden, kuten sosiaalityön tai lastenpsykiatrian, asiantuntemusta ja konsultaatiota. (Pesäpuu ry 2012, 15.)

5. AIKAISEMPI TUTKIMUS

Lastensuojelun sijaishuoltoapaikan valinnasta ei ole tehty paljonkaan tutkimusta (Laakso 2013, 25; Lamminen 2016, 3). Kotimaista tutkimusta aiheesta ovat tehneet Riitta Laakso (2013), Tarja Pösö ja Riitta Laakso samalla aineistoilla eri näkökulmista (2015 & 2016) ja Tiina Lamminen (2016).

Laakson tutkimuksessa *Mistä koti huostaanotetulle lapselle* (2013) aineistona olivat puhelinhaastatteluiden ja fokusryhmähaastatteluiden toteutetut asiantuntijoiden, eli sosiaalityöntekijöiden ja johtavien sosiaalityöntekijöiden, haastattelut. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää sijaishuoltoapaikan valinnan tapaa, sen taustalla vaikuttavia kunnan linjauksia ja organisaation rakenteita sekä yksittäisen lapsen sijaishuoltoapaikan valinnan perusteluita. Tutkimuksen perusteella sijaishuoltoapaikan valinnan tavat ja käytännöt sekä taloudelliset tekijät, palvelujen hankinta ja sijaishuoltoapaikkojen vaihtoehdot vaihtelevat alueellisesti ja kuntakohtaisesti. Kuntakohtaisia linjauksia ei juurikaan ollut, vaan vastuu päätöksestä jäi sosiaalityöntekijöille. Sijaishuoltoapaikan valinnan organisointi jäsentyi kolmeksi erilaiseksi malliksi: kokonaisvaltainen malli, sijoittajaryhmä ja sijoittajayksikkö. Sijaishuoltoapaikan valinta yksittäiselle lapselle näyttäytyi tutkimuksessa räätälöitynä päätöksentekona, jossa valintaa ei tehdä minkään yksittäisen tekijän perusteella, vaan jossa huomioitiin lapsen tarpeet sekä useiden eri tahojen toiveita ja näkemyksiä. Sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen edun toteutuvan yleensä hyvin, mutta myös sitä uhkaavia tekijöitä, esimerkiksi palvelujen puutteita, nousi esiin. Laakso toteaa, että tutkimuksessa lapsen tarpeita vastaavan sijaisperheen valinta ei noussut esiin. (Laakso 2013, 31, 64, 104–109.)

Tarja Pösö ja Riitta Laakso (2015) tutkivat sijaishuoltoapaikan valinnan organisointia ja organisointitavan vaikutusta käytännön sosiaalityöhön (kokonaisvaltainen, sijoittajaryhmä ja sijoittajayksikkö). He lähestyivät eri organisointitapojen vaikutusta palveluteknologian

käsitteen kautta tarkoituksenaan analysoida prosesseja sijaishuoltopaikan valinnan taustalla. He totesivat mallien eroavan toisistaan monessa suhteessa, erityisesti siinä, miten sijoituspaikkaa etsivä sosiaalityöntekijä on vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden, lapsen, perheen ja muiden ammattilaisten, kanssa. Jokaista mallia perusteltiin eri tavoin. Perusteet erosivat erityisesti sen suhteen, miten paljon erikoistunutta ammattitaitoa sijaishuoltopaikan valinnan katsottiin vaativan. Pösön ja Laakson mukaan erityinen riski sijoittajaryhmään ja – yksikköön perustuvassa organisointitavassa on, että lapsen osallisuus vaarantuu. (Pösö & Laakso 2015, 160, 162, 165, 167.)

Tarja Pösön ja Riitta Laakson tutkimuksessa vuodelta 2016 lähestyttiin lapsen ja perheen yhteensovittamista päätöksentekona. He kuvaavat päätöksentekoa navigoimisena lainsäädännön, ammatillisten normien, sijaishuoltopalvelujen ja hallinnollisten tekijöiden, hyvän sijaishuoltopaikan normien sekä lapsen tarpeiden ja perheen ja lapsen toiveiden välillä. He toteavat, että ihanteellisessa yhteensovittamisessa kaikki edellä mainitut huomioidaan. Sosiaalityöntekijät joutuvat kuitenkin tekemään kompromisseja ja painottamaan joitakin asioita enemmän. Tämän prosessin Pösö ja Laakso ovat nimenneet heikentyneeksi yhteensovittamiseksi. Yleisimmät tekijät, jotka johtavat kompromissien tarpeeseen, olivat sijaisperheiden saatavuus ja lapsen ja perheen toiveet. He toteavatkin, että päätöksentekoon vaikuttavat ennakoimattomat tekijät ja tapahtumat, eikä lopputulosta voi koskaan täysin ennustaa. He toteavat myös, että sosiaalityöhön tarvittaisiin tutkimukseen perustuvia apuvälineitä yhteensovittamiseen, mutta kaikkiin tilanteisiin sopivaa välinettä ei ole mahdollista kehittää. He peräänkuuluttavat myös yhteensovittamisen laadun arvioimiseksi reflektiivisiä työvälineitä, joka tarkastelisi prosessia onnistuneen sijoituksen näkökulmasta. (Pösö & Laakso 2016, 307, 308, 311, 313–314)

Tiina Lammisen (2016) lisensiaatintutkimuksessa *Vastustettujen sijoituspaikkojen valintaperustelut hallinto-oikeuksien huostaanottopäätöksissä* aineistona olivat vastentahtoisista huostaanotoista tehdyt hallinto-oikeuden päätökset vuosilta 2012 ja 2013. Lamminen tutki sitä, mitkä tekijät olivat päätösten perusteina lastensuojelulain, sosiaalityön ammattikäytäntöjen ja perustelujen laatuvaatimusten näkökulmasta. Lammisen tutkimuksessa sijaishuoltopaikan valintaperusteet jakautuivat kuuteen kategoriaan: huostaanoton syyt, lapsen yksilölliset tarpeet, ihmissuhteet ja yhteydenpito, hoidon jatkuvuus, läheis- ja vierasperhehoidon etusija sekä kieli, kulttuuri ja uskonto. Tutkimuksensa perusteella hän suosittelee sijaishuoltopaikan valinnan perusteluihin kolmivaiheista mallia, jossa ensin perustellaan sijaishuollon tarve ylipäättään, toiseksi perustellaan sijaishuoltomuodon

(lastenkoti, perhekoti, sijaisperhe) valinta ja kolmanneksi perustellaan valitun sijaishuoltopaikan valinta. (Lamminen 2016, 22, 94, 98–100.)

Myöskään kansainvälistä tutkimusta yhteensovittamisesta ei ole tehty kovinkaan paljon, ja sen soveltamisessa tulee muistaa lainsäädännöllisten ja sen myötä käytännön työn eroavaisuudet. Esimerkiksi Yhdysvalloissa huostaanottopäätöksen valmisteluun käytetään keskimäärin 2 vuorokautta ja Englannissa 5 päivää, kun Suomessa aikaa käytetään 4-6 viikkoa (Berrick ym. 2016, 457). Asian valmisteluun käytetyn ajan erotessa näin suuresti, myös päätöksentekoon käytetty aika ja siten myös päätöksentekoprosessi eroaa merkittävästi. Lisäksi huostaanoton lähtökohdat ovat erilaiset. Suomessa lähtökohtana on edistää lapsen hyvinvointia ja työntekijät usein tuntevat lapsen pitkältä ajalta. Yhdysvalloissa ja Englannissa taas huostaanoton lähtökohdat ovat riskit ja turvallisuus, jolloin tilanteet pääsevät kehittymään pidemmälle ja tarvitaan usein nopeita toimia. (Berrick ym. 2016, 453).

Ruotsissa Torbjörn Forkby ja Staffan Höjer ovat (2011) ovat tutkineet päätöksentekoa teini-ikäisten sijoituksissa. Ruotsissa päätöksentekoprosessi on hieman erilainen kuin Suomessa, mutta yhteistä on monien eri tahojen osallistuminen ja anglosaksisia maita pidemmät prosessit. He tutkivat sitä, miten sosiaalityöntekijät päätyvät sijoitusehdotukseensa, ketkä sosiaalityöntekijöiden lisäksi voivat vaikuttaa päätöksentekoon ja millainen rooli kollegiaalisuudella prosessissa on. Heidän tutkimuksessaan nousi esiin, että sijaishuoltopaikan valintaan vaikuttaa voimakkaasti paikkojen saatavuus ylipäättään, toisin sanoen vaihtoehtojen vähäisyys. Sosiaalityöntekijät suhtautuivat negatiivisesti teinien sijoituksiin, koska kokivat vaihtoehdot ja sijoituksen lopputulokset huonoiksi. Sijaishuoltopaikan tärkeänä ominaisuutena nähtiin kyky yhteistyöhön sosiaalitoimen kanssa. Sosiaalityöntekijät luottivat päätöksenteossaan erityisesti omiin ja kollegoidensa kokemuksiin, Forkbyn ja Höjerin termein kollektiiviseen muistiin. Päätöstä tekevät sosiaalityöntekijät joutuivat itse olemaan yhteydessä kollegoihinsa, jos halusivat tietoa. Tällä käytännöllä todettiin olevan sekä hyviä että huonoja puolia. Johtopäätöksensä he totesivat, että tutkittu tieto, johon päätökset voisi perustaa, puuttuu lähes kokonaan. (Forkby & Höjer 2011, 160, 162-167)

6. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1. Tutkimustehtävä ja aineisto

Tutkimustehtävä on selvittää, millä perusteilla lapselle valitaan sijaisperhe. Tutkimuskysymykseni on: Mitkä tekijät vaikuttavat sijaisperheen ja lapsen yhteensovittamiseen? Olen valinnut aineistonkeruumenetelmäksi haastattelun, joka sopii Metsämuurosen (2006, 113) mukaan menetelmäksi hyvin silloin, kun haetaan kuvaavia esimerkkejä ja tutkitaan aluetta, josta ei ole objektiivisia testejä. Haastattelun tarkoituksena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä haastateltavan näkökulmasta (Kvale & Kvale 2009, 24; 27). Työntekijöiden haastattelujen kautta tavoittelen tietoa organisatorisen toiminnan perusteluista, joiden kautta on mahdollista saada tietoa ammatillisista käsityksistä ja instituutioihin liittyvistä vastuista (Enroos 2015, 61–62). Kvale & Brinkmann (2009, 3) määrittelevät haastattelun keskusteluksi, jolla on rakenne ja tarkoitus, ja jonka tavoitteena on saavuttaa koeteltua tietoa. Kuitenkaan haastattelun osapuolet eivät ole yhdenvertaisia, koska tutkija määrittelee ja kontrolloi tilannetta, vaikkakin haastateltava nähdään usein keskustelukumppanina ja informanttina. Haastattelija myös kontrolloi ”lopullista” tulkintaa. Haastattelussa tieto tuotetaan tutkijan ja haastateltavan yhteistyössä. (Kvale & Brinkmann 2009, 3; 17-18; 33-34; 36.) Toteutin haastattelun avoimena haastatteluna, jonka tukena on muutamia kysymyksiä sitä varten, että haastateltavien on vaikeaa tuottaa spontaanisti materiaalia. Avoin haastattelu sopii menetelmäksi, kun tutkittavia on vähän (Metsämuuronen 2006, 115).

Keräsin aineiston yhdessä kahden sosiaalityöntekijän ryhmähaastattelussa, joten analyysin kohteena oleva aineisto on haastattelutilanteessa kertynyt tieto, jota analysoidaan litteroituna tekstinä. Haastattelutilanteessa mukana on luonnollinen ryhmä, eli samassa ryhmässä haastateltavat henkilöt ovat samassa paikassa töissä ja tekevät tiiviistikin töitä yhdessä. Tällöin haastattelutilanteessa tulee esiin arkielämän vuorovaikutustilanteen kehys. Siten keskustelussa korostuu se, mikä haastateltaville on yhteistä ryhmän jäsenenä, eivätkä yksilölliset erot tai henkilökohtaiset tunteet saa niin paljon tilaa. Näin esille tulee sellaista, mikä yksilöhaastattelussa jää pimentoon: ryhmän käyttämät termit, käsitteet, hahmottamistavat ja argumentaatiostruktuurit, jotka muodostavat kehyksen ryhmän ajattelulle ja sitä kautta työskentelylle. Ryhmätilanteessa ryhmän jäsenet voivat käyttää ”sisäpiirin” termejä. Lisäksi keskusteluun voi tulla asioita, jotka muuten saattaisivat esimerkiksi itsestänselvyyksinä jäädä keskustelun ulkopuolelle, asiaa puidaan monista eri näkökulmista. (Alasuutari 2011, 151–155.) Ryhmän jäsenet aktivoivat toisiaan, jolloin esille voi tulla ajatuksia, joita ei yksilöhaastattelussa esiintyisi. Myös henkilökohtaiset ajatukset jäävät pois, koska tarkoitus ei ole kuitenkaan

avautua. (Vaininen 2011, 93–94.) Itse haastattelun tekemisen voi käsitteellistää käsityönä, jonka peruspilarit ovat haastattelijan käytännön taidot ja henkilökohtaiset mieltymykset. Haastattelun laadun todistaa siinä tuotetun tiedon vahvuus ja arvo. (Kvale & Brinkmann 2009, 17.)

Konkreettisesti haastattelin sijoittajasosiaalityöntekijöitä ryhmähaastattelulla, eli samaan haastatteluun osallistui kaksi sosiaalityöntekijää. Yksikkö, jossa haastateltavat työskentelivät, vastaa Laakson (2013, 49-53) sijoittajayksikön mallia. Haastattelut toteutettiin haastateltavien työpaikalla, johon oli kaksi syytä. Ensinnäkin sijoittajasosiaalityöntekijät ovat erittäin työllistettyjä, ja työaika on tarkoin aikataulutettua. Siksi haastateltaville oli helpompaa, että haastateltava saapuu paikalle, eikä heidän tarvitse siirtyä minnekään, ja siirtymiin ei näin mene heiltä aikaa. Toisekseen haastattelu koskee heidän työtään, joten työpaikka on luonteva ympäristö siitä puhumiseen. Työpaikalla tehty haastattelu aktivoi haastateltavia ajattelemaan työnsä sisältöä. Lisäksi olin saanut työnantajilta luvan toteuttaa haastattelut haastateltavien työajalla. Työaika ehdotin siksi, että uskoin haastateltavien tällöin olevan halukkaampia puhumaan työstään kuin vapaa-ajalla. Lisäksi haastatteluun osallistuminen voidaan nähdä oman työn kehittämisenä, koska haastattelussa on tarkoitus reflektoida perusteellisesti yhtä tärkeää osa-aluetta heidän työstään, jolloin he voivat myös saada uusia ajatuksia ja voimaantumaa omassa työssään.

Nauhoitin haastattelun, jotta minun ei tarvinnut keskittyä itse haastattelutilanteessa muistiinpanojen tekemiseen. Haastatteluun meni aikaa 2 tuntia. Haastattelut litteroitiin kirjoittamalla ne tietokoneelle tekstinkäsittelyohjelmaan. Kirjoitin ylös kaiken mitä sanotaan sanatarkasti, mutta en käyttänyt erikoismerkkejä, enkä kiinnittänyt huomiota äänenpainoihin, taukoihin yms., koska ne eivät olleet sanotun sisällön kannalta olennaisia. Kirjoitin kuitenkin ylös, kuka puhuu, jos sen voi erottaa. Jos ei voi erottaa, merkitsin sen erikseen. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 34 A4-sivua.

6.2 Analyysimenetelmä

Lähestymistapani aineistoon on realistinen, eli olen kiinnostunut siitä, mitä tekstissä sanotaan. Lähtökohtani on, että haastateltavani puhuvat asioita, joita pitävät itse totena. Tutkimus lähtee sosiaalityöntekijän näkökulmasta ja sen tavoite on tuottaa sosiaalityön konkreettisen työn tietoa. Tarkastelen aineistoa todistusnäkökulmasta, jolloin haastateltavan puhetta pidetään ikään kuin todistajanlausuntona tutkittavasta asiasta (Alasuutari 2011, 96). Näillä

menetelmällisillä valinnoilla haluan tuottaa konkreettista tietoa siitä, mitä sosiaalityö työnä sisältää, jotta tuo työ tulee näkyväksi ja sitä on myös helpommin mahdollista kehittää.

Analysoin aineistoa laadullisin menetelmin, jolloin tarkastelen aineistoa kokonaisuutena. Tällöin kaikki aihealueeseen lukeutuvien seikkojen on oltava ristiriidattomia lopullisen tulkinnan kanssa, mikä ei kuitenkaan tarkoita ns. keskiarvotapausten määrittelyä. Analyysi lähtee siitä, että aineistosta oletetaan nousevan esimerkkejä samasta ilmiöstä. (Alasuutari 2011, 38, 40, 42.)

Alasuutarin (2011, 39) mukaan analyysissä on kaksi vaihetta: havaintojen pelkistäminen ja tulkinta, vaikkakin ne ovat käytännössä päällekkäisiä prosesseja. Havaintoja pelkistettäessä "*aineistoa tarkastellaan* aina vain *tietystä* teoreettismetodologisesta näkökulmasta", eli keskitytään siihen, mikä on teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun kannalta validia. Sen jälkeen havaintomäärää karsitaan havaintoja yhdistämällä, jolloin havaintoja yhdistellään yhteisten piirteiden perusteella. (Alasuutari 2011, 40, 79.)

Havaintojen pelkistämiseksi olen valinnut analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin. Sisällönanalyysin tarkoituksena on kuvata tutkittava ilmiö tiivistetysti etsien tekstistä merkityksiä. Tutkin sitä, mitä aineistossa sanotaan ja kuvaan aineiston sisältöä sanallisesti. Pyrin muodostamaan aineistosta luokkia, joiden avulla ilmiöstä syntyy tiivistetty kuvaus. Luokittelu on aineiston kuvaamisen yksinkertaisin muoto, jonka olen valinnut siksi, että saisin aineistosta hyvin jäsenneilyn yleiskatsauksen. Koska luokittelu perustuu aineistoon, ei etukäteen ole tietoa syntyvien luokkien määrästä. Analyysini on aineistolähtöistä, koska analyysiyksiköt eivät ole etukäteen määriteltyjä. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 89–106).

Konkreettisesti analyysi toteutettiin siten, että luin litteroinnit ensin läpi kertaalleen. Sen jälkeen luin ne syventyen tarkasti ja tein muistiinpanoja. Sitten luin ne uudelleen useamman kerran pohtien samalla muistiinpanojani. Tämän jälkeen koodasin litteroinnit kategorioihin, joille muodostui myös alakategorioita. Koodaamisessa tukena olivat syvälukemisessa tekemäni muistiinpanot. Koodaamisen toteutin niin, että lisäsin litterointiin marginaaliin muistiinpanoja, ja kategoriat koodattiin eri väreillä. Siten on mahdollista palata uudelleen alkuperäiseen litterointiin tarvittaessa. Kategoriat muodostuivat analyysissä, minulla ei ollut käytössä valmiita kategorioita.

7. SIJASPERHEEN VALINTAAN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Analyysin pohjalta sijaisperheen valintaan vaikuttavat tekijät jakautuivat kuuteen luokkaan, joista kaikki jakautuivat vielä alaluokiksi. Kuusi pääluokkaa ovat lainsäädännön lähtökohdat, sijoituksen tavoitteet, päätöksenteko sekä lapseen, läheisverkostoon ja sijaisperheeseen liittyvät tekijät. Luokat ja alaluokat limittyvät toisiinsa ja menevät osittain myös päällekkäin. Jotkin havainnot on sisällytetty kahteen tai useampaan luokkaan. Luokat ja alaluokat esitetään oheisessa taulukossa (Taulukko 1). Ylimmällä rivillä on esitetty pääluokat, ja jokaisen pääluokan alapuolella siihen sisältyvät alaluokat.

Taulukko 1. Lapsen ja sijaisperheen yhteensovittamiseen vaikuttavat tekijät.

Lainsäädännön lähtökohdat	Lapsi	Läheisverkosto	Sijaisperhe	Päätöksenteko	Sijoituksen tavoitteet
perhehoidon ensisijaisuus	ikä	läheisperheen ensisijaisuus	tilanne	tiedonsaanti lapsen tilanteesta	sijaishuollon muutoksen välttäminen
läheisperheen ensisijaisuus	toiveet	yhteydenpito	toiveet	tiedonsaanti toiveista	pysyvyys
kieli, kulttuuri ja uskonto	kiintymyssuhteen muodostuminen	vastustus	ominaisuudet	lausunnot	
huostaanoton perusteet	tarpeet		yhteensopivuus	vaihtoehdot	
	oireilu			päätöksenteon epävarmuus	
				intuitio	

Seuraavissa kappaleissa käyn systemaattisesti läpi jokaisen pääluokan ja siihen sisältyvät alaluokat. Aineistolainauksissa olen erotellut puhujat, kun kyseessä on keskustelulainaus, johon osallistuvat molemmat haastateltavat. Yhden puhujan lainauksissa ei ole erottelua tehty.

7.1 Lainsäädännön lähtökohdat

Lainsäädäntöön liittyen haastateltavat ottivat esiin perhehoidon ensisijaisuus, läheisperheen ensisijaisuus, kieli, kulttuuri ja uskonto sekä huostaanoton perusteet. Haastateltavat korostivat, että sijaishuoltopaikan valintaprosessia ohjaa lainsäädäntö.

”Eli lähtökohta tietenkkin on, että perhehoito on se ensisijainen sijaishuoltomuoto.”

Lastensuojelulain 61 § ohjaa valintaa perhesijoituksen ja laitossijoituksen välillä, sillä mikäli etukäteen jo arvioidaan lapsen tulevan tarvitsemaan rajoitustoimenpiteitä, ei perhesijoitus ole mahdollinen. Lastensuojelulain 32 § edellyttää läheisverkoston kartoittamista ennen kodin ulkopuolelle sijoittamista, jolloin myös sukulaissijoitus on vierasperheeseen verrattuna ensisijainen vaihtoehto.

”--- on se lähtökohta et läheisverkosto pitää ensin kartoittaa ja vasta sitten, jos sieltä ei löydy soveltuvaa niin lähdetään etsii jotain muuta perhettä tai muuta paikkaa.”

Haastateltavat kertovat, että heidän kunnassaan avohuollon sosiaalityöntekijä kartoittaa läheisverkoston, ja sijoittajasosiaalityöntekijät tulevat selvitykseen mukaan, mikäli avohuollon sosiaalityöntekijä ehdottaa läheisverkostosta henkilöä, jolla ei valmiiksi ole ehdottomia esteitä. Selvityksen aikana keskustellaan perheen valmiuksista ja ymmärryksestä siitä, mitä konkreettisesti sijaisvanhemmuus tarkoittaa. Esimerkiksi isovanhemmilla roolin muutos vanhemmaksi voi olla hyvinkin suuri.

”Ja aika monesti on käynyt niin että esimerkiksi isovanhemmilla on ollut vahva halu siihen, että lapsi tulisi heille mut sitten tän keskustelun myötä he onki todenneet, että he haluaa säilyttää sen isovanhemman roolinsa. Koska se on kans iso asia siinä, no esimerkiksi isovanhempien kohdal justiinsa että heidän rooli on aikaisemmin olla tämmönen isovanhempi että he voi ehkä hemmotellaki lasta ja olla semmonen lepsumpi ynnä muuta. Mut se rooli muuttuu tosi paljon siinä kun onki yhtäkkiä kasvatus- ja hoitovastuussa siitä lapsesta.”

Laakson (2013, 92–97) sekä Pösön ja Laakson (2016, 311–312) tutkimuksissa sosiaalityöntekijät kritisoivat sekä perhehoidon ensisijaisuutta että velvollisuutta läheisverkoston selvitykseen, kun taas omassa aineistossani haasteltava pitivät näitä itsestään selvinä lähtökohtina. Eroavaisuuden taustalla voi vaikuttaa se, että edellä mainittujen tutkimusten aineisto on kerätty vuonna 2012, jolloin lastensuojelulaki oli juuri uudistunut ja perhehoidon ensisijaisuus oli vasta tullut lakiin, kun taas oman tutkimukseni aineisto on kerätty

2016 eikä haastattelemillani sosiaalityöntekijöillä ollut kokemusta sijoitusten tekemisestä ennen vuoden 2012 uudistusta.

Lastensuojelulain 50 § edellyttää, että lapsen kieli, kulttuuri ja uskonto otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon sijaishuoltopaikkaa valittaessa. Haastateltavien mukaan lapsen kieli, kulttuuri ja uskonto pyritään huomioimaan sijaisperhettä valittaessa.

”Haastattelija: Joo. Tota mites sit romanit. Onks täällä sijoitettavana romanilapsia?”

VI: Hyvin harvoin. --- Mut et mulla oli silloin pieni romanilapsi. --- Nii tää lapsi jäi sit asumaan lähiverkostoonsa, nimenomaan he koki sen hankalana et jos valkolainen kasvattais heijän lapsen. --- Siin on just huomioitu se lapsen kulttuurinen tausta, me ajatellaan sil taval et jos sieltä lähiverkostosta sitten mahdollisesti löytyy semmonen joka voi lapsen ottaa luokseen niin sitten sitä mietitään kyllä.”

Myös Laakson (2013, 69–70) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät pitivät kielen, kulttuurin ja uskonnon huomioimista tärkeänä. Huostaanoton ja sijoituksen aikana lapsen huoltajilla on edelleen oikeus päättää lapsensa uskonnosta. Haastateltavien kokemuksen mukaan sijaisperheissä ei ole kovin paljon valinnanvaraa eri uskontojen suhteen, esimerkiksi muslimiperheitä ei ole ollut sijaisperheiksi tarjolla. Haastateltavat kuitenkin kertovat, että lapsen biologinen suku voi tarjota myös huostaanotetulle lapselle uskonnollista ja kulttuurista kasvatusta:

“biologinen sukukin saattaa haluta olla se joka tarjoaa sen uskonnollisen kasvatuksen et he on sitten niinku mukana siinä”

Tällöin tietenkin edellytyksenä on, että sijaishuoltopaikka on kohtuullisen välimatkan päässä läheisverkostosta. Haastateltavien mukaan tyypillisempi tilanne on kuitenkin, että lapsen läheisverkosto toivoo, ettei sijaisperheellä olisi mitään uskontoa.

Lastensuojelulain 50 § velvoittaa lisäksi sijaishuoltopaikkaa valittaessa huomioimaan huostaanoton perusteet. Haastateltavien mukaan se on erityisen tärkeää teini-ikäisten kohdalla. Nuorten kohdalla sijaishuollon perusteet ovat usein enemmän nuoren omaan oireiluun, eivätkä niinkään kasvuolosuhteisiin tai vanhemmuuden puutteisiin liittyviä. Mikäli nuori oireilee voimakkaasti, perheen tulee olla tukeva ja kokenut.

”Ja sitte teinien kohdalla etenki se et mimmonen se on se huostaanoton peruste ja millasta se nuoren oma oireilu on, että siinä jos on valmiiks jo aika paljon niitä haasteita niin pitää olla se perhe kuitenkin semmonen joka kestää sen ja mielellään on kokenut perhe”

Pienempien lasten kohdalla taas korostuvat enemmän vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat.

”Ehkä sit taas pienempien lasten kohdalla on monesti päihde- ja mielenterveysongelmat ni ne voi olla ni se voi olla hyvin hyvin hyvin puuttuvaa se vanhemmuus pienempien lasten kohdalla.”

Myös Laakson (2013, 65) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät toivat esiin huostaanoton syiden merkityksen sijaishuoltopaikkaa valittaessa.

Lainsäädäntöön liittyvät tekijät, perhehoidon ensisijaisuus, läheisperheen ensisijaisuus, kieli, kulttuuri ja uskonto sekä huostaanoton perusteet, tulivat aineiston kokonaisuudessa esille haastattelun aluksi, kun haastateltavat kertoivat niiden olevan lähtökohta harkinnalle. Niistä kertomisen jälkeen loput kategoriat ikään kuin rakensivat lainsäädännön päälle, ja lainsäädäntö kulki mukana ikään kuin yhteisesti jaettuna ymmärryksenä siitä, mistä muut huomioitavat tarpeet kumpuavat. Myös Pösön ja Laakson tutkimuksessa (2016, 311–312) nousi esiin yhtenä päätöksentekoon vaikuttavana asiana hyvän sijoituksen standardit, jotka perustuivat lastensuojelulakiin. Voidaan siis todeta, että lasten sijoituksista vastaavat sosiaalityöntekijät ovat hyvin perillä lainsäädännöstä ja se ohjaa heidän työskentelyään voimakkaasti.

7.2 Lapsi

Lapseen liittyvistä tekijöistä esiin nousivat lapsen ikä, kiintymyssuhteen muodostuminen, lapsen oireilu sekä lapsen toiveet ja tarpeet. Laakso (2013, 65) ja Pösö ja Laakso (2016, 311) toteavat, että lapsen ikä liittyy hyvin vahvasti lapsen tarpeisiin, koska eri-ikäisillä lapsilla on hyvin erilaiset tarpeet. Haastateltavieni puheessa lapsen ikä kietoutui yhteen myös kiintymyssuhteen kanssa. Haastateltavat ajattelivat, että pienemmän lapsen on helpompi kiintyä uuteen perheeseen, koska hänellä ei ole niin paljon kokemusta aikaisemmasta perheestä. Toisaalta hyvin pienikin lapsi on voinut jo vaurioitua pahasti, mutta oireilu alkaa vasta vähän vanhempana.

“--- se on niin sit taas et mikä sen lapsen tausta on. Ehkä nyt, onhan sen nyt tietenkkin niinku pienemmäl lapsel lähtökohta helpompi kiinnittyä siihen, hänellä ei oo niin paljon sitä elettyä elämää siel takana.”

Myös Laakson (2013, 66) haastattelemat sosiaalityöntekijät tunnistivat, että pienempi lapsi voi oireilla vähemmän, koska kokemuksia ei ole niin paljon. Nuoren voi haastateltavien mukaan olla vaikeampi sitoutua uusiin ihmisiin, koska hänen mielessään hänellä on jo perhe. Toisaalta teini-ikäisille on ylipäättään vaikeampi löytää sijaisperhettä. Erään tutkimuksen mukaan lapsen ikä sijoitushetkellä vaikuttaa hoitajan sitoutumiseen lapseen (Dozier ym. 2015, 231). Haastateltavien mukaan teini-ikäisen kohdalla pitää kiinnittää huomiota erilaisiin asioihin kuin pienempien lasten kohdalla, esimerkiksi siihen, minkä ikäisiä tyttöjä ja poikia perheessä asuu. Teinien kohdalla täytyy haastateltavien mukaan myös toisella tavalla pohtia rajoitustoimenpiteiden tarvetta, koska perhehoidossa on mahdollista ainoastaan yhteydenpidon rajoitus. Myös Laakson (2013, 67) tutkimuksessa rajoitustoimenpiteiden tarpeellisuus nousi esiin harkintaan vaikuttavan tekijänä. Lisäksi nuoren kohdalla omalla motivaatiolla on paljon suurempi vaikutus sijoituksen onnistumiseen.

”Ja tietenkkin se nuoren oma motivaatio on hirveen tärkeä niissä että onko hän valmis siihen että hänelle tulee uus perhe ja haluaako hän sitä.”

“Kyl mul on nää teinit mil on sitä vaihtoehtoo ajateltu nii on kyl ite ihan sanonu et he haluais perheeseen.”

Lapsen oma oireilu korostuu sijaisperhettä valittaessa sitä enemmän, mitä vanhemmasta lapsesta on kyse.

”Ehkä teinien sijoituksissa korostuu viel enemmän sellanen teinien oma oireilu.”

Lapsen käytös ja oireet nousivat myös Laakson (2013, 67) tutkimuksessa tärkeäksi tekijäksi sijaishuoltopaikan valinnassa. Jari Sinkkosen mukaan (2015, 148) aiempaa useammin sijoitettava lapsi on nuoruusiässä, jolloin myös ongelmat ovat tavallisesti päässeet kasvamaan suuremmiksi. Hänen mukaansa ammattilaisten näkemys on, että sijoitettavien lasten oireilu ja etenkin aggressiivisuus on lisääntynyt (Sinkkonen 2015, 151). Myös tässä tutkimuksessa haastateltavat totesivat lasten olevan entistä oireilevampia, ja perheen löytymistä ja perhesijoitusta ylipäättään hankaloittavana oireena he mainitsivat erityisesti voimakkaan aggressiivisuuden. Tällöinkin pitää harkita aggressiivisuuden syitä ja kohdetta. Jos aggressiivisuuden voidaan ajatella johtuvan kodin olosuhteista, se voi helpottaa huomattavasti

sijoituksen aikana. Jos aggressiivisuus kohdistuu toisiin lapsiin mutta ei aikuisiin, niin lapsi voi pärjätä hyvin sijaisperheessä, jossa on ainoana lapsena tai muut lapset ovat jo lähes aikuisia.

”--- mimmosta se väkivalta tai aggressiivisuus on, mimmosis tilanteissa se tulee, voiko se olla sellasta mikä väistyykin siel turvallisissa olosuhteissa sijaisperheessä, onks se ollu vaan lapsen oireilua siihen kaoottiseen perhetilanteeseen. Keneen se on kohdistunu, jos se on just vaikka kohdistunu vastaanottokodissa muihin lapsiin ni sillon voi olla huolenaihe se et jos sijaisperheessä on muita lapsii, toisaalt sillon ei välttämättä oo este sellasebn perheeseen jos ei oookaan muita lapsii tai ne lapset on jo teini-ikäsiä tai vanhempia.”

Haastateltavat totesivat myös, että monioireiselle lapselle on vaikeampi löytää perhettä.

”--- se lapsen oireilu ja jos on paljon eri diagnooseja jotka kaikki jollakin tavalla hankaloittaa lapsen olemista siellä perheessä. Tai ylipäättään oireilu, ei tartte olla diagnooseja.”

Joskus myös pienemmän lapsen oireilu voi estää perhesijoituksen, esimerkiksi jos jo vastaanottokodissa tai päiväystysperheessä on todettu lapsen olevan todella vaativa, ja on arvioitu, ettei sijaisperhe edes vahvoilla tukitoimilla jaksaisi lapsen kanssa. Joskus pienikin lapsi voi olla hyvin vaurioitunut.

”Mulla on ihan niinku muutamia ollu niinku nuorempien lasten kohdalla et sit se lapsi on ollu sen verran vaikeahoitonen et me ollaan arvioitu että ei niinku mikään sijaisperhe jaksa tän lapsen kanssa.”

Näitä tapauksia on kuitenkin haastateltavien mukaan hyvin harvoin, ja lähtökohta on aina, että pieni lapsi sijoitetaan perheeseen. Teinien kohdalla perhesijoitusta ei pidetä käytännössä mahdollisena, jos nuori käyttää runsaasti päihteitä, on erittäin omaehtoinen tai oireilee käytöshäiriöllä sekä hatkailu niin, että on toistuvasti öitä poissa.

”Täytyy miettiä et onko ne näit tämmösiä ”söpöhatkoja” vai onko ne oikeesti tällasta et lapsi toistuvasti vaarantaa itsensä, on öitä poissa.”

E erityisenä perheen löytymistä vaikeuttavana tekijänä haastateltavat nostivat esiin sekä pienten että isompien lasten kohdalla yliseksuaalisen oirehdinnan. He kuvasivat, että monen sijaisperheen voi olla vaikea käsitellä tämän kaltaisia oireita.

”--- no se ei nyt oo este mut se voi olla sijaisperheelle tosi rankka juttu, tällanen yliseksuaalinen oirehdinta lapsella, et se on sellanen mitä, mihin niinku voi katketa sijoitukset ---. Et just tälleen seksuaalisesti hyväksikäytetyt lapset ni ku se on jotenki aika hajottavaa se heidän oireihunsa ja semmonen vaikea asia käsitellä.”

Myös teinien voimakas itsetuhoisuus voi estää perhesijoituksen, samoin kuin esimerkiksi avoimen psykoottinen käytös, koska perheessä lasta ei pystytä samalla tavalla valvomaan kuin laitoksessa. Jokaisen lapsen kohdalla tätä peilataan aina myös lapsen historiaan. Mikäli lapsen taustalla on hyvin haastavaa käytöstä, mutta tilanne on nyt parempi, niin haastateltavat pyrkivät selvittämään taustatekijöitä, jotta tilanteen kehittymistä perheeseen siirryttäessä voitaisiin ennakoita.

”Se sen hetkinen vointi on tietenki tärkeä ja se et kuin pitkältä ajalta meil on tietoa siitä hänen voinnista. Tietenki jos siitä itsetuhoisuudesta on ihan vähän aikaa ni sitä täytyy miettiä sitte huolella, että voiko se toistua ja onks hänellä nyt joku hoitokontakti tai terapia, lääkitys.”

Pirjo Vähämaan tutkimuksessa (2009, 79) sosiaalityöntekijät eivät nostaneet lapsen ongelmia perhesijoituksen onnistumiseen erityisesti vaikuttavaksi tekijäksi. Kuten tämän tutkimuksen aineistossa, myös hänen aineistossaan korostui oikean lapsen ja sijaisperheen yhdistelmän tärkeys, jolloin vaikeistakin ongelmista huolimatta sijoitus voi onnistua. Toisaalta lapsen oireilun on todettu olevan yhteydessä sijaisvanhempien heikompaan sitoutumiseen erityisesti isompien lasten kohdalla (Dozier ym. 20015, 231).

Lapsen omat toiveet pyritään ottamaan prosessissa huomioon. Pösön ja Laakson mukaan (2016, 312) lapsen positiivinen suhtautuminen sijoitukseen on tärkeää sijoituksen toimimisen kannalta. Hakijoiden mukaan kaikki lapset eivät esitä toiveita tulevaa sijoituspaikkaa kohtaan, toisilla voi olla hyvinkin yksityiskohtaisia toiveita. Pienten lasten toiveet eivät aina ole realistisia. Haastateltavat toteavat, että monesti pienten lasten toiveet eivät välttämättä ole lapsen edun mukaisia pitkällä tähtäimellä.

”Mitä mul on tullu vastaan, mitä ei oo kul ehkä voitu toteuttaa, nii joskus lapsilla voi olla hirveen tarkkoja. Ykski lapsi alko selittää mulle et hän haluaa sellasen maatilän mis on tiettyjä eläimiä. --- sit hänellä oli joku mikä sen isän ja äidin ammatti on ja tämmösii jotain niinku sellasia kauheen sulosia ja hienosti ajateltuja ku hän niinku mietti sitä perhettä mut. Ni tietenkään tämmösii ei voida toteuttaa jos on hirveen yksilöityjä.”

Tulevan sijaisperheen muihin lapsiin liittyvät toiveet pyritään usein huomioimaan, mutta ei aina.

”V1: Välil tulee sellasia et onks siel muita lapsia ja minkä ikäisiä

V2: Joo

V1: Niit lapset saattaa toivoo usein, nii niihin pystytään kyllä.”

”Hän sanoo et hän haluaa et siel on 5 samanikäistä poikaa, esim. niinku joku pikkufutisjoukkue, hän ajattelee et hänel on kavereit siel sit paljon. Ni ei välttämättä oo hyvä idea.”

He pyrkivät aina tapaamaan lapsen kerran ennen sijoituspäätöksen tekoa, vaikka toteavatkin, että vastuu lapsen mielipiteen selvittämisestä kuuluu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Tieto lapsen tarpeista on keskeistä sijoituksen onnistumiselle (Vähämaa 2009, 81). Haastateltavat kertoivat lapsen tarpeiden vaikuttavan sijaisperheen valintaan siten, että sopivaa perhettä miettiessä pyritään löytämään perhe, joka pystyisi mahdollisimman hyvin tarjoamaan lapselle sitä, mitä vaille lapsi on jäänyt.

”Niinku tämmöset kaikki et ku me aletaan miettiä mimmonen se lapsi on ja mitä hän on jääny vaille, mitä hän tarttis ni nää vaikuttaa. Ku jonkun toisen lapsen kohdalla voi aatella just niin että tää tarvii just tällasta hoivaavaa äitihahmoa joka antaa hänel niinku valtavasti läheisyyttä ja rakkautta, ku sit taas toinen vois kokee, et se vois olla hänel ihan mahoton tämmöseen äitihahmoon kiinnittyä.”

Lapsen tarpeisiin kuuluu sijaishuollossa myös lapsen turvassa pitäminen. Turvallisuusnäkökohta liittyy erityisesti hatkailuun, päihteiden käyttöön ja itsetuhoisuuteen.

”Sit semmonen ihan ylipäättään, että mietitään onko lapsi perhesijotettava ni teinien kohalla pitää mietti sitä että pystyykö perhe pitämään sen teinin turvassa, koska perheessä ei tietenkään voi mitään rajoitustoimenpiteitä käyttää ---”

Lapsesta lähtöisin olevia, yhteensovittamiseen vaikuttavia tekijöitä nousi haastattelussa esiin runsaasti, viiden eri alakategorian verran. Esimerkiksi Pösö ja Laakso (2016, 311) olivat teoretisoineet lapsesta lähtöisin olevia tekijöitä hieman eri tavalla, he olivat sijoittaneet yläkategoriaksi lapsen tarpeet ja sen alle esimerkiksi lapsen iän. Kuitenkin myös heidän

tutkimuksessaan sosiaalityöntekijät korostivat jokaisen lapsen tarpeiden yksilöllistä arviointia. Myös tässä aineistossa lapsen ikä nousi merkittäväksi tekijäksi, joka kietoutui yhteen muiden lapsen ominaisuuksien kanssa.

7.3 Läheisverkosto

Läheisverkostoon liittyvät, sijaishuoltopaikan valintaan vaikuttavat tekijät jakautuvat edelleen sukulaissijoituksen ensisijaisuuteen, yhteydenpitoon liittyviin kysymyksiin, biologisen perheen toiveisiin sekä vastustukseen.

Sukulaissijoituksen ensisijaisuus määrittellään lastensuojelulaista, mitä haastateltavat korostavat. Heidän mukaansa sukulaissijoituksen edellytyksenä on, ettei ehdotetulla henkilöllä ole ehdottomia esteitä, kuten jatkuva päihteidenkäyttö, vakavat sairaudet tai ilmeiset, toimintakykyä tai yhteistyötä hankaloittavat mielenterveysongelmat. Haastateltavat toteavat, että sukulaissijoituksissa valmiudet eivät ehkä ole yhtä vahvat kuin ulkopuolisilla sijaisperheillä, koska myös lähtökohdat ovat erilaiset.

”V1: --- onhan se fakta siis tosiasiaassa, että sukulais- ja läheissijaisvanhemmat, niin he ei välttämättä olis tulleet valituksi prideen. Heillä niinku ne valmiudet ei oo välttämättä ihan niin vahvat kun mitä me vaaditaan ulkopuoliselta sijaisvanhemmalta.

V2: Onhan se vähän eri lähtökohdista muutenki siis niinku koko siihen sijaisvanhemmuuteen lähteminen et ne jotka tulee ihan niinku tälle ns. tavallisina sijaisperheinäpireen nii heil on se halu olla siel. Se on lähteny niinku siit heidän omasta halusta olla sijaisperhe, ja näil se on tullu vähän niinkun tarjottuna siihen.

V1: Eikkä niinku ehkä olosuhteiden pakosta.”

Pienten lasten kohdalla isovanhemmille sijoituksen esteeksi saattaa muodostua isovanhempien korkea ikä:

“--- kuitenkin ajatellaan et me ei tiedetä, kuinka kauan huostaanotto on voimassa, toistaseks, nii jos lapsi on 18 vuotiaaksi asti siellä niin ei kuitenkaan haluta et nää isovanhemmat menehtyy sinä aikana.”

Lapsen näkökulmasta esiin tulee monia sukulaissijoituksen etuja: lapsi pääsee tuttujen ihmisten luokse tuttuun ympäristöön, sijaisperhe tuntee lapsen valmiiksi, sukulaisperhe saattaa olla

vierasperhettä sitoutuneempi lapseen, sukulaissijoitus ei leimaa lasta yhtä voimakkaasti ja kiinnittyminen on helpompaa tai se on jo tapahtunut aikaisemmin.

”Etu tietysti se et hän pääsee tuttujen ihmisten pariin, hän ei joudu kokonaan niinku pois siitä tutusta ympäristöstään. Sit se ei oo niin leimaavaa lapselle välttämättä et ei välttämättä muut lapset suhtaudu jotenkin niin oudosti siihen et asuukin vaikka enonsa luona tai mummonsä luona ku et asuu kokonaan jossain ihan vieraassa perheessä jol on ihan eri sukunimi --- ja tietenkin se et he tuntee lapsen.”

Sukulaissijoitus edellyttää myös, että sukulaissijaisvanhempi kykenee yhteistyöhön biologisten vanhempien kanssa:

“Nii koska kuitenkin sijaisvanhemmuus on sitä jaettua vanhemmuutta, pitää kyetä yhteistyöhön ja yhteydenpitoon, et jos ne välit on hyvin tulehtuneet nii se saattaa olla sellanen ehdoton este.”

Haasteeksi voivat muodostua mahdolliset suvun riidat ja vahvat tunteet, haastateltavien mukaan sukulaissijoituksiin liittyy usein paljon voimakkaampia tunteita kuin vieraiden perheiden kohdalla. He ottavat esimerkiksi sen, että lapsi on otettu huostaan äidiltä päihdeidenkäytön vuoksi, ja sitten sijoitetaan isän suvun luokse. Tällaisessa tilanteessa sijaisvanhempien tulisi mahdollisista tunteistaan huolimatta kyetä objektiivisuuteen ja tukemaan yhteydenpitoa myös äitiin ja äidin puoleiseen sukuun. Näiden vaikeiden tunteiden vuoksi läheissijaisperheenä toimiminen voi olla jopa kuormittavampaa kuin vierasperheenä.

”V1: Huonon puolena sit kaikki ne suvun mahdolliset ristiriidat ja haasteet ku on kuitenkin tuttuja ihmisiä ja kaikki kaunat ja syyllisyyden tunteet ja siin niinku liittyy aika paljon enemmän tunteita niihin sijoituksiin sit ku tällasiin ehkä niinku mis tulee ulkopuolinen sijaisperhe. Hankaluus sit siinä yhteydenpidossa ja se että

V2: Rajaamisessa

V1: Rajaamisessa nii ja pystyykö olee sellanen neutraali ja objektiivinen vai vaikuttaaks ne tunteet siihen millä tavalla toimii. --- Se voi aiheuttaa lapselle vaikeitakin tilanteita, jos ei siihen kykene.”

Sopivaa sijaisperhettä valittaessa, joko läheisverkostosta tai vieraista perheistä, kiinnitetään huomiota myös sisarusten yhteydenpitoon. Sisarusten yhdessä pysyminen on yhteydessä sukulaisperhesijoituksen onnistumiseen (Tilbury 2006, 219). Riitta Laakson mukaan (2016,

159, 172) yhteydenpito läheisiin määrittää vahvasti lasten kokemusta sijaishuollosta. Sen vuoksi myös lapsen oma toive yhteydenpidosta tulisi huomioida (Laakso 2016, 186). Haastateltavat kertovat, että sijaisperheille korostetaan haastatteluissa, että vanhempien lisäksi myös sisarusten kanssa yhteydenpidon tulee onnistua, eli perheen pitää esimerkiksi valmistautua kuljettamaan lasta tapaamisiin. Sekä sisarusten että vanhempien tapaamisia ajatellen sijaisperheen kodin sijainti on merkittävä tekijä, koska tapaamiset on helpompi järjestää, jos kulkemiseen ei mene kohtuuttomasti aikaa. Tapaamisten tiheys on hyvin lapsikohtaista: toiset lapset tapaavat vanhempiaan ja sisaruksiaan tiiviisti, toiset kerran kuukaudessa tai harvemmin. Mahdollisuuksien mukaan sisarukset sijoitetaan samaan paikkaan ja ylipäättään sijoitukset pyritään tekemään kohtuullisen välimatkan päähän biologisesta perheestä.

”Kyl meil niinku yleensä lähtökohta on se et sisarukset sijoitetaan samaan paikkaan.”

Joskus sisarusten sijoittaminen samaan paikkaan ei kuitenkaan onnistu, esimerkiksi jos perheessä, johon yksi sisarus on jo aikaisemmin sijoitettu, on paljon lapsia valmiiksi tai sijaisvanhempien jaksamisesta on ollut jo aikaisemmin huolta. Siksi myös lasten oireilevuus tulee huomioida: kuinka monen lapsen hoitamiseen sijaisvanhemman voimat riittävät? Jos sisaruksia on monta, joudutaan arvioimaan, onko tärkeämpää pitää sisarukset yhdessä esimerkiksi kodinomaisessa laitoksessa, vai se, että lapset pääsevät perheeseen.

“--- nii se pitää sit aina punnita et jos ei löydy perhettä nii mikä siin on sit se tärkein. et onks tärkeitä et pysyy lapset yhdessä vai”

Toisinaan saattaa olla myös niin, että lasten arvioidaan hyötyvän enemmän siitä, että sisarukset sijoitetaan eri paikkoihin.

”Tietenki jossain poikkeustapauksessa voi olla tällastakin että sisarusten välillä ne suhteet on sellasia että arvioidaan et he ehkä hyötyy ja et he eheytyy paremmin jos he onki eri paikoissa et he on vaa tapaavia sisaruksia. Et siinäki ratkasee se lasten tarve.”

Vanhempien toiveet pyritään ottamaan huomioon sijaishuoltoapaikkaa valitessa. Aineistossa kuitenkin toiveet näkyvät käänteisesti sen kautta, mitä vanhemmat vastustavat sijaishuoltoapaikoissa. Myös Laakson (2013,70) tutkimuksessa vanhempien vastustuksella nähtiin olevan negatiivisia vaikutuksia sijoituksen onnistumiseen. Jari Sinkkosen (2015, 148) mukaan vanhempien asenne sijaishuoltoapaikkaa kohtaan vaikuttaa merkittävästi lapsen sopeutumiseen. Pösön ja Laakson tutkimuksessa (2016, 312) sosiaalityöntekijöiden

kokemustieto oli, että sijoituksen onnistuminen edellyttää erityisesti vanhempien positiivista suhtautumista. Samoin Pirjo Vähämaan (2009, 81) mukaan sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välit vaikuttavat sijoituksen onnistumiseen. Haastateltavat korostivat tässäkin tutkimuksessa, että vanhempien hyväksyntä sijaishuoltopaikalle on sijoituksen onnistumisen kannalta tärkeää.

”Onhan niitä tilanteita myös ollu että se vanhempien vastustus siis ihan perheeseen tai mihin tahansa paikkaan liittyen ni hankaloittaa lapsen kiinnittymistä ja on tapahtunut sijaishuollonmuutoksia sen takia.”

”Se on lapselle tosi raskasta ja aiheuttaa lapselle vaikeita tilanteita.”

Teini-ikäisten kohdalla biologiset vanhemmat saattavat voimakkaastikin vastustaa perhesijoitusta, koska he kokevat, että nuorella on jo perhe. Vanhemmat saattavat myös ajatella, ettei mikään tavallinen perhe onnistu nuoren oireiden vuoksi.

”He pitää sitä niinku jotenkin ihan älyttömänä vaihtoehtona ja moni sanoo viel senki että miten joku muu perhe pärjäis ku ei mekään oo pärjätty.”

Haastateltavat kokevat tärkeiksi lähtökohdiksi yhteisymmärryksen ja yhteistyön. Toisaalta he huomauttavat, että jotkut vanhemmat voivat alkuun vastustaa, mutta kun he huomaavat kaiken sujuvan, he hyväksyvät sijoituksen. Myös vanhempien oman tilanteen kohentuminen voi auttaa sijoituksen hyväksymisessä. Kuitenkin on myös vanhempia, jotka eivät koskaan hyväksy huostaanottoa ja sijoitusta sijaishuoltopaikasta riippumatta.

”V1: Nii ja jotenkin mä näen kyl et vaik se sijoitus voi onnistuu kuitenkin, vaikka se vanhempi vastustais alkuun sitä et jotenki ne voi mun mielest vähän niinku kasvaa siihen sijoitukseen sit myöhemmäs vaiheessa. Et jotenki sit ehkä ku he on saanu omista ongelmistaan jonkun otteen ja

V2: Mut et sit meil on viel myös semmosia vanhempia jotka ei ikinä hyväksy lapsensa huostaanottoa ja sijoitusta ihan minne tahansa paikkaan ja he sitten hakee toistuvasti huostaanoton purkuu ja tekee valituksia, kanteluita ynnä muita. Et voi sijoitus onnistua tietenkin mut parhaat lähtökohdat olis jos se menis yhteisymmärryksessä yhteistyöllä.”

Se, että lapsella olisi lupa kiinnittyä sijaisperheeseen ja vanhemmat saisivat työstettyä omia kokemuksiaan, olisi sijoituksen onnistumisen kannalta tärkeää (Vähämaa 2009, 81).

Sijaisperhe-ehdokkaalle kerrotaan aina etukäteen myös vanhempien taustasta.

”Et aina me otetaan esille se biologisten vanhempien tausta siinä ku me jotain tiettyä lasta perheeseen mietitään nii me keskustellaan sen sijaisperhe-ehdokkaan kanssa siitä. No ylipäätään lapsesta kerrotaan ja sitte samalla lailla biologisist vanhemmista.”

Mikäli vanhemmat ovat erittäin haastavia ja esimerkiksi uhkailevat perhettä, tulee miettiä, kestääkö sijaisperhe tilanteen, pärjääkö vanhempien kanssa ja pystyykö käsittelemään tilannetta. Sijaishuollossa on myös keinoja puuttua näihin tilanteisiin ja turvata lapsi ja sijaisperhe.

”On sijaisperheeseen sijoitettu lapsia vaikka on niinku äärimmäisen haastavat biologiset vanhemmat mut sillon pitää miettiä esimerkiks se etäisyys Tai jos on joku väkivallan uhka ni samalla lailla etäisyys ja täytyykö sijaisperheen osotetiedot salata. --- Voi olla se prepaid-liittymä et sillon he ei esimerkiks vastaakaan siihen ku sovittuna soittoaikana. Ja kyl niit niinku yritetään mahdollisimman paljon et sijaisperhe ei millään taval ite joudu siihen tilanteeseen et he joutuu erityisemmin rajaamaan--- Sijaisperhettäkin neuvotaan siihen että jos biologiset vanhemmat jollain tavalla kritisoi tai syyllistää heitä ni he ohjaa aina olemaan yhteydessä sosiaalityöntekijään näissä yhteydenpitoasioissa, koska he eivät sitä päättä.”

Haastateltavilla on myös kokemuksia siitä, miten alkuun on ajateltu vanhempien olevan haastavat, mutta sijoituksen jälkeen yhteistyö onkin sujunut hyvin.

”Enemmän ehkä mun mielest se menee niin päin että sijaisperheet saattaa mainita että niinku heille on sattunut tosi hankalat biovanhemmat tai on ollut tosi haasteellista mut kaikki on mennyt tosi hyvin niinku sit kuitenkin että he onki pärjänneet hyvin ja et ei pelota silleen vaik tuleeki haastavia.”

Haastateltavat pitivät päätöksenteon ja sijoitusprosessin onnistumisen kannalta tärkeänä sitä, että he tapasivat lapsen ja perheen ja keskustelivat kasvokkain heidän toiveistaan ja näkemyksistään. He kokivat, että avoin, kasvokkainen keskustelu sijaishuoltopaikoista monesti vähensi vanhempien ja lasten vastustusta, kun he saivat kokemuksen, että heidän mielipiteillään oli merkitystä ja sijoitusprosessi ikään kuin ‘sai kasvot’.

“Et vaikka me ei voida luvata et kaikki heidän toiveet toteutetaan, ni kuitenkin me ei olla vaan joku kasvoton raati, joka papereitten perusteella ilman heitä tapaamatta tekee

jonkun päätöksen. Mä luulen et se on sellane heilleki, aika monelle, et on niinku tavallaan kasvot sillä. Ja sit mä kerron aina siinä palaverissa myöskin et mä en yksin päättä mitään vaan et me yhdessä keskustellaan ja he sitte kuulee. Ja niinku se, mä pidän sitä kyl hyvänä.”

Läheisiin liittyvät tekijät olivat aineistossa paljon esillä ja haastateltavat pitivät niitä merkittävänä. Tulkintani on, että haastateltavien ymmärryksen mukaan vanhemmat, sisarukset ja muut läheiset olivat lapselle arvokkaita ja yhteydenpitoa vaalittiin. Lisäksi he suhtautuivat vakavasti siihen, miten vanhempien suhtautuminen määrittelee voimakkaasti koko sijoituksen onnistumista, ja pyrkivät työskentelemään sen eteen.

7.4 Sijaisperhe

Sijaisperheeseen liittyvät tekijät koostuvat sijaisperheen ominaisuuksista, yhteensopivuudesta lapsen kanssa, toiveista ja tilanteesta. Sijaisperheiden ominaisuudet ja yhteensopivuus lapsen kanssa liittyivät voimakkaasti toisiinsa. Haastateltavat kertovat, että heille syntyy usein jo perheitä valmennukseen valittaessa käsitys siitä, millaisia lapsia perheeseen voisi sijoittaa ja minkä tyyppisten biologisten vanhempien kanssa he tulisivat toimeen. Lisätietoa valmennuksen aikana tulee loppuraportista ja sitten perhe vielä haastatellaan uudelleen lapsen valintaa tehtäessä.

”Sillon kun me valitaan sijaisperheitä jo valmennukseen niin meil tulee vahva käsitys jo siinä perheistä et minkä tyyppisiä lapsia sinne voi sijoittaa ja minkälaisien vanhempien kanssa he pärjää. Ja se vaan vahvistuu entisestään kun kouluttajat ottaa sit valmennuksen kantaan siihen heidän valmiuksiin ylipäätään ja sitten siinä kun me jollekin tietylle lapselle perhettä vielä uudestaan haastatellaan ni me ollaan ennen sitä hirveen tarkkaan mietitty sitte et meidän näjkeymisen mukaan joku tietty perhe olis se soveltuvin.”

Haastateltavien mukaan sopivan perheen valinta edellyttää perheen tuntemista hyvin. He ajattelivat, että jos he itse valmentaisivat perheet ulkopuolisen tahon sijaan, heillä olisi perheistä vielä syvällisempää tuntemusta. Haastateltavat kuvasivat erään toisen sijoittajayksikön toimintaa:

”Nii ja sit meil olis työparina joku kokenut sijaisvanhempi. X tekee näin. Et heil on Y ja Z jotka tekee vastaavaa työtä kun me ja sit heil on siin tiimissä ne perheohjaajat --- jotka sitten on niitä kokeneita perhehoitajia, ni he tekee valmennukset ristiin työpareina. Ja sitten nää perhehoidon ohjaajat jatkaa sijaisperheiden tukena. Ja se kuulosti mun

mielestä äärimmäisen hyvältä, he tuntee perheet jo ja sit sen valmennuksen ajalta jo ne erityiset haasteet mihin pystytään vastaamaan sitten siin tuessa ihan eri tavalla ku me. Et vaikka me tunnetaan omia perheitämme alkuhaastattelun ja priden loppuarviointien osalta ja sit ku viel haastatellaan siin uudestaan, ni ei tietenkään sitä perhettä niin syväluotaavasti tunne kuin se et jos olis sen priden vetäny heille.”

Haastateltavat kokevat miettivänsä todella tarkkaan, mikä perhe on soveltuvin. Lapsen ja perheen yhteensopivuuden on todettu olevan tärkeää sijoituksen onnistumisen kannalta (Vähämaa 2009, 80). Haastateltavien mukaan he pohtivat ennemmin, millaisia ominaisuuksia perheellä toivotaan olevan tietyn lapsen kohdalla, kuin että he listaisivat sitä, mitä ei haluta.

“V1: Totta kai niiden sijaisvanhempien luonteetki, jotenki niinku et onks he sellasii niinku hitaita ja mietiskeleviä vai onks he sellasii tik-tik-tik et kaikki niinku tapahtuu ja

V2: Joo ja onks he sellasia hoivaavia vai onks he keskustelevia, onks heillä arjen selkeät struktuurit, rajat, säännöt, mimmosia kasvattajia he on. --- Se luonne ja persoona, siit tulee tavallaan se tunne siit perheestä, mil tavalla he vastaa meille, miten he puhuu omista lapsistaan, mimmonen lähiverkosto heil on---”

Laakso (2013, 84) kuvaa sosiaalityöntekijöiden arvostavan ”oikeaa henkeä”, jolla tulkitseen olevan osittain sama merkitys, kuin yllä lainatussa kappaleessa. Lapsen ja paikan täytyy tuntea sopivan yhteen.

Myös sijaisvanhempien oma tausta on tärkeä. Mikäli sijaisvanhemmalla on omassa taustassa traumoja, ne voivat auttaa häntä ymmärtämään lasta. Haastateltavat kuitenkin korostavat, että näiden taustatekijöiden tulee ehdottomasti olla käsiteltyjä ja käännettyjä voimavaraksi, käsittelemättömät traumat voivat olla ehdoton este sijoitukselle.

”Jos heil itellä on vaikka tausta alkoholistiperheessä kasvamisesta ni kun he on niinku käsitelley sen ja kääntäny sen sellaseks voimavarkas ni heillä voi olla ihan erilainen ymmärrys siitä, mil taval he jonku päihteitä käyttäneen vanhemman lapsen kanssa on. He tietää mitä he on jääny lapsena vaille. Tai sitte joku muu oma rankka tausta, jonka he on siis käsitelley, se on tärkeetä. Et jos se oma trauma on viel sellanen käsittelemätön ni se voi olla myös ehdoton este sit niinku sijotukselle.”

Teini-ikäisiä toivovat sijaisperheet olivat haastateltavien mukaan poikkeuksetta sellaisia, joilla oli omaa kokemusta teini-ikäisistä, ja haastateltavat pitivät omakohtaista kokemusta jopa

edellytyksenä teinin sijoitukselle. Jos sijaisvanhemmilla on omia lapsia, joilla on erityistarpeita, heillä voi olla todella tärkeää kokemusta erityislapsen kanssa elämisestä ja toimimisesta. Omakohtaista kokemusta jostakin haasteesta omaavia perheitä ajatellaan ns. tavallista perhettä ‘tukevampina’ perheinä.

”Ja sitte tää et jos heil on omia lapsia joilla on jotaki haasteita ollu tai erityistarpeita, ni heil on kokemusta sitä kautta aika vahvasti siitä mitä se on se erityislapsen kans oleminen. Et jos meki aatellaan näit perheitä mitkä on niinku tukevia perheitä ja mitkä on sitte tämmösen vähän vähemmän oireilevan lapsen perheitä ni mä aattelen et nää tukevat on just näitä joilla on jotain omakohtasta kokemusta jostain haasteesta.”

Haastateltavat kokevat, että heille tulee ‘intuitio’ perheen voimavaroista ja pärjäämisestä.

”--- meil on just sellanen intuitio siitä että ei me lähdetäis ehkä ees tarjoomaan jollekin semmosella kevyemmälle perheelle liian sellasta haastavaa lasta tai liian haastavaa biovanhempaa.”

Haastateltavat kertoivat, että sijaisperheen voimakas uskonnollisuus rajoittaa sitä, millaisia lapsia perheeseen voi sijoittaa. Tämä johtuu siitä, että lapsen biologiset vanhemmat usein toivovat, ettei perheellä ole uskontoa. Myös Laakson (2013, 70) tutkimuksessa sijaishuoltoapaikan uskonnollinen vakaumus nostettiin keskusteluun ja vanhempien mielipidettä pidettiin tärkeänä.

”--- ei voida lähtökohtaisesti sijoittaa tällaiseen uskonnolliseen perheeseen, jos biologinen vanhempi tai vanhemmat sitä vastustaa et kyl niinku kuullaan siin uskontoasiassa tosi vahvasti sitä biologista perhettä ja heijän sukua.”

”Ennemmin niin päin että ei oo mitään uskontoa tai sit on tää ihan perinteinen evlut ja biologinen perhe toivoo nimenomaan et sijaisperheellä ei oo mitään uskontoa.”

Uskonnollisuutta haastateltavat pohtivat myös siitä näkökulmasta, aiheuttaako perheen katsomus joitakin rajoittuneita asenteita. Lapsesta ei voi tietää, millainen hänestä kasvaa, ja sijaisperheen tulisi hyväksyä lapsi sellaisena kuin hän on.

”--- kyl mä näkisin, et jos joku ihan ääriuskonto jos on valtavasti jotain rajoitteita, esimerkkinä vaikka jos on jehovan todistaja ja ei hyväksy vaikka homoseksuaalisuutta, niin siin on iso riski et jos sijoitettu lapsi myöhemmin onki sitte homoseksuaali ni tuleeks

hän sitte torjutuks tai hylätyks tän sijaisperheen taholta. Me koitetaan tämmösii kaikkii riskejä ennakoida ni sen takia se uskonto on aika iso asia kuitenkin siinä huomioida.”

Sijaisperheen toiveet vaikuttivat voimakkaasti siihen, minkälaiselle lapselle perhettä ajateltiin ja haastateltavat pitivät niitä tärkeinä sijoituksen onnistumisen kannalta. Jotkut perheet olivat esittäneet toiveen, etteivät he halua esimerkiksi tummaihoista sijaislasta erilaisista syistä johtuen. Perheiden suvaitsevuuudessa ja asenteissa oli haastateltavien mukaan eroja.

”--- tällanen esimerkiks lapsen ulkonäkö, etninen tausta, niin vaik lähtökohtaisesti my pyritään saamaan sijaisperheitä jotka on avoimia ja ei oo millään tavalla mitään ennakkoluuloja tai rajoitteita, ni kyl se niinku on tosiasia kuitenkin et sijaisperheet, osa tuo esille sen että he toivoo vain niinku pohjoismaalaisen näköistä lasta. Ja sitte heillä voi olla jonkinnäkösii erilaisii perusteita siihen että miksi näin.”

Sijoitetun lapsen näkökulmasta hoivaajan sitoutuminen häneen on ensiarvioisen tärkeää, koska lapsen tulee voida luottaa aikuisen pysyvyyteen (Dozier yms. 2015, 220). Haastateltavat pitivätkin perheen omien toiveiden huomioimista sijoituksen onnistumisen kannalta tärkeänä, koska ne vaikuttavat kiintymykseen ja sitä kautta sitoutumiseen.

“Mut et kyllä se oma toive tietenkin on hyvin tärkeä. Koska myös sijaisperheen voi olla vaikea kiinnittyä lapseen, jos hän onkin aivan täysin erilainen ku ehkä heil on se mielikuva ollu ja se heidän oma toive---”

Perheen toiveet lapsen iästä oli merkittävä tekijä yhteensovittamisessa. Haastateltavat kertovat perheiden karsintaprosessin käynnistyvän siitä, keiden sijaisperheiden toivomaan ikähaarukkaan lapsi kuuluu. Kärjistetysti: mitä pienempi lapsi, sen helpompi löytää perhe. Monet sijaisperheet kokivat, että pienempään lapseen on itse helpompi kiintyä ja toisaalta lapsen mukana kasvaa tehtävään.

“--- sit taas osa sijaisperheistäkin tuo esiin et he toivoo sen takia pienempää lasta, että heidän on itse ehkä helpompi kiintyä ja kiinnittyä siihen lapseen. Jotenkin he kokee helpommaksi sen että vaikka lapsella myöhemmin ilmenis erilaista oireilua ja olis vaikka mitä diagnooseja niin he saa tavallaan kasvaa sen lapsen mukana siihen ja tottuu siihen. Se et jos heil nyt sijoitetaan vaikka 7-vuotias lapsi millä on 4 eri diagnoosia, ni se on tavallaan heille ihan suoraan kylmiltään vieras maailma. Ni sit siin on varmaan tämmönenkin tekijä et lapsen mukana kasvaa siihen, niin ne haasteet ei tunnu siin isoilta välttämättä silloin.”

Toiveet vaikuttavat myös yhteydenpitoon, jos pohditaan useamman sisaruksen samanaikaista sijoittamista. Haastateltavat toivat esiin, että sellaisia perheitä oli saatavilla, jotka ottaisivat kaksi lasta kerralla, mutta isommalle sisarussarjalle perheen löytäminen oli hyvin haastavaa. Monet perheet toivovat omia lapsiaan nuorempaa lasta.

”No hyvin yleinen toive heil on et olis nuorempi ku heijän oma lapsi tai lapset, tuntuu tavallaan luontevimmalta mennä sinne sisarussarjan jatkeeks jos heillä on omia lapsia.”

Pirjo Vähämaan tutkimuksessa (2009, 81) sosiaalityöntekijät pitivät lapsen sijoittamista nuorimmaiseksi tärkeänä sijoituksen onnistumisen kannalta. Kuitenkin haastateltavat pohtivat, että muodostumassa olevaa lapsiryhmää tulisi aina arvioida myös kokonaisuutena. Riitta Laakson (2016, 176) tutkimuksessa ilmeni, että osa sijoitettavista lapsista jännittää sijaishuoltopaikkaan muuttamista siellä jo olevien lasten vuoksi. Jos sijaishuoltopaikassa on muita lapsia, sijoitettavan lapsen elämään tulee uusia vertaissuhteita, joita lapsi ei voi itse valita (Laakso 2013, 71; 2016, 175). Laakson (2013, 71) mukaan muiden sijaishuoltopaikassa olevien lasten tilanteiden tunteminen on tärkeää. Sijaisperheen omat lapset ja sinne mahdollisesti sijoitetut muut lapset olivatkin haastateltavien mukaan erittäin merkittävä tekijä sijoitusta pohdittaessa.

”Jos me ajatellaan jotain yksittäist perhettä ku me lähetään valitsee lapselle ni mitä siinä aina mietitään ni siel perheessä tosiaan ne mahdollisesti asuvat lapset. Me mietitään aika tarkkaan heijän iät ja heijän tilanteet ja heijän vaativuusoireilu.”

”Mut se että mimmonen lapsi siihen sitten sopii, niin sitä niinku mieltii tarkkaan et miten se vaikuttaa näihin siellä oleviin lapsiin. Ja vastaavasti miten sitten taas he vaikuttaa tähän sijoitettavaan lapseen.”

Mikäli sijoitettavaksi aiottu lapsi tai nuori oireilee väkivaltaisesti tai yliseksuaalisesti, täytyy miettiä, ovatko perheen omat lapset turvassa ja kestävätkö he oireilun sekä millaiset valmiudet perheellä on asiaa käsitellä.

”Ni mä ajattelen et varmaan niinku se sijoitettava lapsi yleensä oireilee jollakin tavalla ja sit jos se perheen biologinen lapsi ei kestä sitä ni onhan se aika mahdoton tilanne.”

Kuitenkaan sijaisperheen omien lasten reagointia ei ole aina mahdollista ennakoida.

”Ja onhan se aina meil tietenki yllätys et miten ne biologiset lapset siihen reagoi.”

Sijaisperheen tilannetta pohdittaessa perheen sijainti vaikutti sijoituspäätöksiin, koska usein pyrittiin valitsemaan mahdollisimman lähellä biologista perhettä asuva sijaisperhe. Haastateltavat totesivat, että jos heillä olisi kaksi tasaväkistä vaihtoehtoa, he todennäköisesti valitsisivat sen, joka on lähempänä. Sijaisperheen asunnon tuli myös olla sellainen, että lapselle järjestyy oma huone, tosin aivan pienten lasten kohdalla periaatteesta voitiin joustaa. Asumismuodolla sen sijaan ei katsottu olevan merkitystä. Yksinhuoltajuus ei ollut ehdoton este, mutta tällöin sijaisperheen läheisverkostoa pitää kartoittaa enemmän, onko hänellä tukiverkostoa, joka voi tarvittaessa auttaa.

”--- aatellaan et yksinhuoltajien kohdalla varsinkin korostuu se läheisverkoston merkitys, koska just tän jaksamisen kannalta ---”

Sijoitusvaiheessa täytyy silloin miettiä myös, saavatko lapset erityisesti yhden vanhemman perheessä tarvitsemaansa huomiota. Yksinhuoltajan kohdalla piti myös miettiä taloudellista pärjäämistä, koska pienten lasten kohdalla kunnassa oli edellytyksenä, että ainakin toinen vanhempi jää vuodeksi kotiin, sovittaessa vanhempi voi aluksi jäädä kotiin myös vanhemman lapsen kanssa.

Haastatelluilla on vain yksittäisiä kokemuksia siitä, että kun perheelle kerrotaan lapsesta, perhe toteaa, ettei lapsi tunnu heille sopivalta. Tällöin taustalla on arvioitu olevan sijaisperheen epävarmuus pärjäämisestään ehdotetun lapsen kanssa.

”Mul on ihan yksittäisiä kertoja käyny niin että sijaisperhe on sitte todennukki että tää ei tunnukaan heistä nyt oikeelta. --- heit on ehkä pelottanut se lapsen tausta ja lapsen oireilu. Et onko heistä nyt ihan näin rankan oireilun kanssa työskentelemään. Ni siinä ehkä se oma arvio, on ite arvioinu ja kouluttajat on arvioinu et nää pärjäis kyllä mut heit ittee mietityttää nii silloin ei tietenkään jatketa sitä prosessii heidän kanssa.”

Äärimmäisen harvoin on tullut tilanteita, joissa tutustumisvaiheessa perhe päättää, etteivät he alkaa lapselle sijaisperheeksi. Haastateltavat uskoivat näiden tapausten harvinaisuuden johtuvan siitä, että sijaisperheet on valmennettu, heidän motiivinsa ja lähtökohtansa ovat oikeat ja perheelle kerrotaan etukäteen laajasti lapsesta ja hänen taustoistaan. Kaikki edellä mainitut tekijät nousivat myös Pirjo Vähämaan (2009, 81) tutkimuksessa esiin sijoituksen onnistumiseen myötävaikuttavina tekijöinä. Myös kiintymyksen syntymiseen liittyvät haasteet ja sen vaatima aika oli tärkeä olla tiedossa perheellä.

“Ja sijaisperheet on tietosia siitä et kiintymyksen syntymiseen puolin ja toisin voi mennä aikaa, et heidän pitää olla armollisii myös itelleen siinä et heti ei välttämättä tunnu siltä et tää lapsi kuuluu mejän perheeseen tai että välittää siitä lapsesta, et se voi olla niinku pitkäkin prosessi ja he saa siihen tarvittaessa tukea, apua---”

Sijaisperheen toiveet, ominaisuudet, tilanne ja yhteensopivuus lapsen kanssa vaikuttavat yhteensovittamisprosessiin. Haastateltavat toivat esille, että sijaisperheiden toiveita kunnioittamalla mahdollistetaan perheen mahdollisimman hyvä kiinnittyminen ja sitoutuminen sijoitettuun lapseen, jotka nähtiin sijoituksen onnistumisen edellytyksenä. Ominaisuudet ja tilanne sekä yhteensopivuus lapsen kanssa näyttäytyivät myös merkittävinä tekijöinä sijoituksen onnistumisen kannalta.

7.5 Päätöksenteko

Perheen valintaa koskevaan päätöksentekoon liittyen esiin nousivat tiedonsaanti eri tahojen toiveista ja lapsen tilanteesta, lausuntojen merkitys, saatavilla olevat vaihtoehdot, intuitio ja päätöksenteon epävarmuus.

Joskus lapset itse eivät halua tai pysty kertomaan toiveistaan, jolloin haastateltavat hankkivat tietoa lapsen toiveista päiväystysperheestä tai vastaanottokodin omaohjaajalta. Tärkeää oli myös, että lapsen ja läheisten tilanteesta todella saatiin kaikki saatavilla oleva tieto. Lausuntoja pyydetään monilta tahoilta, pääsääntöisesti esimerkiksi vastaanottokodista, mahdollisilta hoitotahoilta ja aikaisemmista avohuollon palveluista.

”--- lähtökohta tietysti aina kun me sijotetaan ylipäätään on et meil on eri tahojen lausuntoja ja näkemyksiä. Jos lapset on ollu vaikka vastaanottokodissa tai päiväystysperheessä tai missä tahansa muualla ni sielt tulee yleensä eri tahojen, aika vahvojakin näkemyksiä voi tulla siitä et mikä sen kyseisen lapsen tai lasten tarve on.”

Haastateltavat kertovat lukevansa kaikki lapsen vastuusosiaalityöntekijän heille toimittamat lausunnot. Lausunnot ja muuten saatava tieto on usein moniammatillista, tietoa saadaan esimerkiksi terveydenhoidosta, ohjaajilta ja psykologeilta. Lausunnoissa ei aina oteta suoraan kantaa sijaishuoltopaikan valintaan, vaan useimmiten lapsen taustoihin ja oireilevuuteen, mikä on perheen valinnan kannalta tärkeää. Myös Laakson (2013, 68) mukaan sosiaalityöntekijät pyysivät usein lausuntoja erityistarpeiden selvittämiseksi.

” --- avohuolto aina pyytää lausunnot ja me saadaan ne kaikki samat lausunnot. Ja useimmitenhan siellä on terveydenhuollosta joku lausunto, riippuen missä sillä lapsella on ne kontaktit. Siel voi olla useitakin eri lausuntoja sitte. Ja ne voi olla kauheen hyödyllisiä ne lausunnot ku siel eri ammattilaiset ottaa eri tavoilla kantaa, tai eri näkökulmasta kantaa. Ne ei suinkaan kaikki ota kantaa siihen et minkälaista sijaishuoltopaikkaa lapsi tarvitsee tai sitä perhettä, vaan ennemmin he ottaa kantaa sit lapsen oireilevuuteen ja taustoihin ja sellaseen.”

Tällaiset eri lähteiden tiedot koetaan arvokkaiksi, mutta toisaalta päätöksentekoa myös vaikeuttaa, jos liian moni taho ottaa kantaa sopivaan sijaishuoltopaikkaan. Lausuntojen kohdalla tulee myös muistaa, että ne ovat aina yhden tahon näkökulma tietyistä, usein melko rajatuista tilanteista käsin, joten eri tahojen lausuntojen painoarvoa arvioitaessa tulee olla huolellinen.

Haastattelijoilla oli myös joitakin kokemuksia siitä, ettei lausunnon kirjoittaja tai muu taho ollut kertonut kaikkea tiedossaan olevaa, jolla olisi kuitenkin ollut iso merkitys sijaishuoltopaikkaa valittaessa.

“--- et lausuntojen merkitys on tosi keskeinen, et kaikki ne tahot lausuu niinku todella niistä lähtökohdista mikä se tilanne on. Niinku tavallaan mitään pois jättämättä ja mitään lisäämättä, eikä mitään ylitulkintaa myöskään eikä, tavallaan ne havainnot on keskeisiä ---”

Myös puutteelliset avohuollon kirjaukset vaikeuttivat joskus heidän työtään. Nuorten kohdalla joskus tiedonsaannin osalta ongelmaksi muodostui se, että lastensuojeluhistoria ennen huostaanottoa oli lyhyt, eikä perheen ja lapsen taustoista ollut oikein kenelläkään tietoa. Pienten lasten kohdalla taas tietoa saattoi olla hyvinkin paljon, jos syntymästä saakka oli ollut useita avohuollon tukitoimia.

Haastateltavat korostivat, että vaikka he antavatkin oman näkemyksensä ja suosituksensa, niin viimesijainen vastuu sijaishuoltopaikan valinnasta on aina lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. He kokevat, että avohuollon sosiaalityöntekijöillä voi toisinaan olla epärealistisia odotuksia perheiden suhteen.

”VI: Avohuollolla on ehkä hiukan epärealistiset odotukset sen suhteen että miten paljon meillä on perhevaihtoehtoja ja millasii perheitä ja

V2: Niin

V1: Jotenkin ehkä tuntuu ne vaatimukset aika kovilta. Et kuitenkin nää on kaikki, vaik olis kuinka ammatillinen perhe, ni viime kädessä nää on tavallisia perheitä kuitenkin ja he elää ihan normaalia arkee. He on inhimillisii, heil on puutteita, heil on vahvuuksii. Se et odotetaan jotain sellasta superperhettä joka on aivan täydellinen ni se on ehkä jossain tilanteissa ollu haaste.”

Pirjo Vähämaa (2009, 77) on todennut, että sosiaalityöntekijät kuvaavat tavallisuuden olevan tärkeää huostaan otetulle lapselle ja sijoituksen onnistumiselle. Toisaalta Laakso (2013, 97) tuo myös esille, että osa avohuollon sosiaalityöntekijöistä koki, että mikäli kunnassa on perhehoitoa eriytetty, heillä ei ole riittävästi tietoja sijaisperheen valinnan perusteista eikä siitä, minkälainen tieto prosessissa vaikuttaa. He myös pohtivat, oliko heillä tosiasiasa mahdollista vaikuttaa sijaishuoltopaikan valintaan.

Kuitenkin haastateltavien mukaan osa sosiaalityöntekijöistä ei halua ottaa kantaa sijaisperheen valintaan.

”Ja osa avohuollosta kokee hirveen vahvasti niin että eihän he osaa yhtään mitään tähän sanoo, he jotenkin toivoo niinku et me ollaan aktiivisempia siinä.”

Haastateltavat ajattelevat sen johtuvan siitä, että yksittäinen avohuollon sosiaalityöntekijä tekee sijoituksia kuitenkin harvoin, vain muutamia vuodessa, joten heillä ei ehkä ole henkilökohtaista tietoa sijoitusasioista ylipäätään kovin paljon.

”Nii ja tavallaan se sellanen ehkä puuttuu just sellanen kokonaiskuva ja sellanen, avohuolto kuitenkin aika harvoin, heit on niin paljon täällä, ni aika harvoin he on mukana perhesijotuksissa, se on heille vähän vieras maailma --- ”

Toisaalta avohuollon sosiaalityöntekijät eivät myöskään saa tietoa sijoituksen onnistumisesta, koska he eivät sen jälkeen enää kyseisessä organisaatiossa hoitaneet lapsen asioita.

”--- mä ajattelen et varmasti se just et ku tietää niist eri paikoisa ja niinku niist prosesseista. Eihän avohuolto niistä, koska ne on huostassa sitte. Ni se on heille niinku vierasta, eikä vastaanotot yleensäkään nää niitä mitkä menee hyvin. koska ne ei tuu sinne enää koskaan takasin --- ”

Forkbyn ja Höjerin (2011, 164-165) sekä Laakson (2013, 78) tutkimuksissa nousi esille, että sosiaalityöntekijät arvostavat päätöksenteossa sitä, että heillä on käytössä joko omakohtaista tai kollegoiden kautta saatua kokemustietoa valittavasta sijaishuoltopaikasta, ja tämä kollektiivinen muisti on merkittävä osa sijaishuoltopaikan valintaprosessia. Tämä saattaa selittää haastateltavieni huomiota, että lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei halua ottaa kantaa asiaan. He eivät ehkä koe itse tietävänsä kovinkaan paljon valintaprosessista, mutta tietävät sijoittajasosiaalityöntekijän sen sijaan omaavan laajan kokemuksen. Toisaalta molemmissa tutkimuksissa nousi esiin myös kokemusperäiseen tietoon liittyviä ongelmia. Kokemusperäinen tieto saattaa olla vääristynyttä siksi, että se perustuu yhteen vanhaan tapahtumaan tai siinä arvioidaan vääriä asioita, eikä se välttämättä huomioi poikkeustilanteita tai sijaishuoltopaikoissa tapahtuneita muutoksia. (Laakso 2013, 80-81; Forkby & Höjer 2011, 166-167.)

Haastattelussa tuli esiin, että toisinaan lasta ei voida sijoittaa hänelle parhaiten sopivaan perheeseen tai perheeseen ylipäättään siitä syystä, että kunnan omia perheitä ei vain ole tarjolla. Myös lapsen oireilevuus voi joskus johtaa tilanteeseen, ettei omista perheistä löydy hänelle tarpeeksi tukevaa perhettä. Tällöin vaihtoehtona on kartoittaa eri palveluntuottajilta, olisiko heillä sopivaa perhettä ja sopivia tukitoimia, jotta perhe pärjäisi lapsen kanssa.

” --- ollaan aina välil tilanteessa, että ei vaan niinkun tietyn ikäselle oo perhettä, et se ei oo välttämättä mitenkään sen takia et lapsessa on jotain sellasta minkä rakia ei perhettä löydy. Mut tietenkkin niitäki tilanteit tulee et lapsen oireilu on niin vaikeeta. Että ei mejän omat perheet, et me koetaan et heissä ei oo sellasta jossa ois riittävät valmiudet näin haastavan lapsen kanssa toimimiseen. Niin sillon me käytetään niitä niin sanottuja ostopalveluperheitä, eli palveluntuottaja on valmentanut perheen ja me sit ostetaan sielt se koko paketti --- Palveluntuottajat pyrkii löytämään perheitä jotka on erityisen kokeneita ja joilla on, tavallaan kokeneita tai et heillä on joku soveltuva koulutus tai muuta erityistä osaamista sitte.”

Myös Laakson (2013, 83) tutkimuksessa nousi esiin, että olemassa olevat vaihtoehdot rajoittavat päätöksentekoa, eikä kaikille lapsille löydy juuri kaikkiin heidän tarpeisiinsa vastaavaa paikkaa. Joskus haastateltavat kertoivat joutuvansa myös punnitsemaan tilanteita, joissa esimerkiksi perhe olisi tarjolla, mutta välimatka oli pitkä ja lapselle olisi tärkeää säilyttää koulu ja kaverit, koska ne ovat olleet tukeva ympäristö. Toisinaan näissä tilanteissa lapsi on myös jouduttu lopulta sijoittamaan lastenkotiin. Pösön ja Laakson (2016, 312) mukaan

sijoitusvaiheessa joudutaan tekemään kompromisseja juuri sen vuoksi, että ei voitu syystä tai toisesta sijoittaa lasta parhaiten sopivaksi arvioituun perheeseen.

Haastateltavat kuvasivat, miten heille tulee tunne siitä, että mikä perhe ja lapsi sopivat yhteen. Yhteensopivuuteen vaikuttivat esimerkiksi lapsen ikä, sijaisperheen vanhempien ja lasten iät, kasvatustyyli, vapaa-ajanviettotavat ja perheenjäsenten temperamentit.

“Mut ehkä se tulee vaan ku sitä jotenkin varmaan alitajuisesti yhdistelee kaikkii asioita mielessä just et täl on ton ikänen lapsi niinku oma lapsi ja nää on tän ikäsi nää vanhemmat ja nää on tän tyylisii ja touhuilee tällasta vapaa-ajalla ja niinku et”

Myös se, mitä sijoitettava lapsi on jäänyt vaille, on valinnassa tärkeää, jotta hän saisi sijaisperheessä juuri niitä asioita. Haastateltavien mukaan sopivan ikäistä toivovien perheiden rajaamisen jälkeen eri lähteistä saatu taustatieto ja lapsen ja vanhempien tapaamisesta tullut tunne ohjaavat perheen valintaa. He kokivat sen ammattitaitoon perustuvaksi intuitioksi.

“Nii siin on paljon ja se on vaa ylipäättänsä se et ku me sijotetaan niin paljon lapsia et me kuullaan täällä päässä myös sitte niistä sijaishuollon muutoksista ja kuullaan onnistumisista ni sitä kautta tulee sellanen aika vahva. --- Ni perheiden kohalla varmaan et ku me haastatellaan heitä ja nähään heit eri yhteyksissä ni siit tulee.”

Pirjo Vähämaan tutkimuksessa (2009, 44) sosiaalityöntekijöiden arvioinnit sijoituksista jälkikäteen muuttuivat ennakoinniksi tulevien sijoitusten kohdalla, mistä voi nähdä olevan kyse myös edeltävässä lainauksessa. Kun haastateltaville kertyi tietoa tosiasiallisten sijoitusten onnistumisesta ja epäonnistumisesta, se muuttui kokemuseräiseksi, intuitiiviseksi tiedoksi tulevien sijoitusten onnistumismahdollisuuksien etukäteisarvioinnissa.

“--- et me tehään niinku tämmösel tavalla se meidän harkinta, me kuullaan ei tahoja, eri näkemyksiä. Silti mä jotenkin, et meil on just jotain sellasta jännää intuitiota, mikä täs on muodostunut ---”

Vähämaan (2009, 78) mukaan intuitiivinen taso on vahvasti mukana myös, kun sosiaalityöntekijät arvioivat sijoitusten onnistumista. Hän toteaa intuition merkityksen olevan suhteessa työntekijän kokemuksen määrään.

Haastateltavat kuvasivat, että sijoitusratkaisuun liittyy lopulta kuitenkin aina epävarmuus, lopputulos on aina kuitenkin yllätys.

“Ja se on aina myös yllätys et millä tavalla sijaislapsi perheessä reagoi. Ne voi olla lapsen taustat aika hurjatkin ja sit voi ollakin et meneeki kaikki tosi hyvin perheessä, ja me ollaan ennakoitu et tapahtuu paljon enemmän oireilua, ja sitten sijaisperhe kertooki et hei meil onki menny tosi kivasti. Et ei oo tullu mitään sellasta ihmeellistä. Tai sit päinvastoin että ei lapsen taustoissa oo mitään sellasta hirveen erityistä mutta sitte taas siellä turvallisissa olosuhteissa sijaisperheessä saattaaki alkaa kertomaan vaikka seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai muuta nii taustoja nii sit se oireilu turvallisissa olosuhteissa voi olla tosi massiivista. Ni näähän on aina niinkun semmosia mitä ei voida tietää. Pyritään ennakoimaan mut ei se oo aina mahdollista.”

Myös Pösön ja Laakson (2016, 313–314) tutkimuksessa sosiaalityöntekijät nostivat esiin epävarmuuden päätöksenteon aikana ja päätökseen itseensä liittyen. Heidän tutkimuksessaan epävarmuus koski myös sitä, että sosiaalityöntekijät eivät tunteet sijaishuoltoa ja pohtivat sitä, millaista kohtelua lapsi saa osakseen. Tässä haastattelussa ei tullut kertaakaan esiin epävarmuutta perheiden laadusta, mutta toisaalta haastateltavat korostivatkin juuri perheiden hyvin tuntemisen merkitystä sijoituksen onnistumiseksi.

Päätöksentekoon liittyviä tekijöitä nousi aineistosta runsaasti. Ne ovat tiedonsaanti eri tahojen toiveista ja lapsen tilanteesta, lausuntojen merkitys, saatavilla olevat vaihtoehdot, intuitio ja päätöksenteon epävarmuus. Haastateltavani tunnistivat nämä tekijät itse merkityksellisiksi sijoitusprosessissa. Näen, että kyky reflektiivisyyteen ja omien päätösten taustojen pohtimiseen on sijaishuoltopaikan valintaa tehtäessä keskeistä, jotta prosessi ei pääse vääristymään.

7.6 Sijoituksen tavoitteet

Sijoituksen tavoitteina sijaisperhettä valitessa esiin nousivat sijaishuollon muutoksen välttäminen ja pysyvyys. Tarja Pösön (2015, 16) mukaan pysyvyys on tärkeä teema lastensuojelupolitiikassa sijaishuoltoa koskien. Hänen mukaansa pysyvyyden tärkeimpänä ulottuvuutena pidetään kirjallisuudessa lapsen ja hänestä huolta pitävän aikuisen suhdetta (2015, 19). Haastateltavat totesivat useita kertoja, miten valintaprosessissa pyritään eri tavoin varmistamaan, että lapsen olisi mahdollista asua kyseisessä sijaishuoltopaikassa mahdollisesti täysi-ikäiseksi asti.

“Me kuitenkin pyritään kaikin tavoin välttämään sijaishuollon muutosta, se ois jokaselle lapselle traumaattinen kokemus jos hän joutuu vaihtamaan paikkaa.”

Jari Sinkkonen (2015, 151) toteaa sijoituksen katkeamisen olevan lapsen näkökulmasta hylkäämiskokemus, ja se vaikuttaa negatiivisesti lapseen ja seuraavaan sijoitukseen. Pysyvyyden tavoite onkin yksi keskeinen taustatekijä sille, että kaikkia aikaisemmin mainittuja kategorioita harkitaan tarkkaan ja ne huomioidaan päätöksenteossa. Haastateltavat mainitsivat, että heillä on toisen käden tietoa tai omakohtaista kokemusta seuraavista syistä sijoituksen katkeamisen taustalla: liian haastava oireilu, ei ollut kaikkia asioita sijoitushetkellä tiedossa ja äärimmäisen haastavat vanhemmat.

”Jokunen aika sitten oli just tällanen että lapsi on jo ollu sijaisperheessä ja sijaisperhe oli uupunu siihen lapsen vaikeehoitosuuteen ja oli tullu sijaishuollon muutos --- nii aluksia lapsen vanhempi toivo vahvasti et hän pääsisi uudestaan perheeseen ku hän oli aika nuori kuitenkin vielä. Mut sitte me puhuttiin tän äidin kanssa --- siitä että lapsen oireilu on aikamoista ha et ku tää edellinenki sijaisperhe oli ollut tällanen ammatillinen ostopalveluperhe et siin oli ollut hirveen vahva tuki ja he oli silti uupuneet. --- Ni sillon äiti ite sit ymmärsi sen että ehkä kuitenkin lapsi hyötyy enemmän siitä että hänel on riittävästi niitä jaksavia aikuisia siin arjessa --- Ja täs oli jo tosiaan taustalla tää yks sijaishuollon muutos ni ei haluttu ottaa uutta riskiä et lapselle tulee uus hylkäämiskokemus.”

Pysyvyys liittyy myös lapsen aikaisempien olosuhteiden säilyttämiseen. Haastateltavien mukaan lapsen elinolosuhteiden vähäinen muuttuminen on hyvä asia, esimerkiksi muutto toiselle asuinalueelle saman kaupungin sisällä. He perustelivat tätä sillä, että näin lapsen on helpompi kiinnittyä uuteen kotiinsa ja hän saa aloittaa ikään kuin ‘puhtaalta pöydältä’.

”Kyl mä ajattelen et se on hyvä wet se vähän muuttuu se ympäristö. Siis ainakin sen niinku kiinnittymisen kannalta. Riippuu toki paljon et minkä ikänenkin, et jos on sen ikänen et pystyy jo niinku itseksään liikkumaan, ni jos on tosi vaikee irtautuu sielt, mikä totta kai onki vaikeet irtautuu sielt omasta perheestä ni kyl se tiettyjä haasteita asettaa siihen niinku sijaisperheeseen kiinnittymiselle. Et jos on niinku aivan siinä vieressä ja niinku muuten ympyrät säilyy samoina.”

”Tavallaan saa ehkä sellasen niinko uuden alun ja pystyy. Nii varmaan valtaosalle se on hyvä, Sit se et miten iso sen ympäristönvaihdon tulee olla ni se aina arvioidaan.”

Toisaalta mikäli esimerkiksi lapsen koulu tai kaveripiiri on ollut hyvin tukeva ja hän on saanut sieltä kannustusta, niitä ei pyritä väkisin muuttamaan.

”Mut sit taas tietenki jollain lapsella se koulu onki voimu olla ja en kaverit siel sellanen tukeva tekijä et hän onki saanut sielt sellasta tukea ja ymmärrystä et taas silloin se ei välttmättä oookkaa nii hyvä se ympäristön vaihdos. Nää on just näitä että mikä se ympäristö on ollut mistä lähdetään.”

Lapset itse pitävät kaverisuhteita tärkeinä, mutta sijaishuoltoon siirtymisen seurauksena lasten kaverisuhteiden ylläpito ja yhteydenpito saattavat hankaloitua. Nuorille yhteydenpito ennen huostaanottoa ja sijoitusta saatuihin kavereihin oli hyvin merkityksellistä. (Laakso 2016, 176–177, 187.)

Sijoituksen tavoitteina esiin nousivat pysyvyys ja sijaishuoltopaikan muutoksen välttäminen, jotka osittain kietoutuivat toisiinsa. Pysyvyys viittasi sekä sijaishuoltopaikan pysyvyyteen että olosuhteiden pysyvyyteen sijaishuoltoon siirtymisen jälkeen, jolloin se nähtiin kaksijakoisena. Tulkitsen, että sijaishuoltopaikan muutoksen välttäminen oli haastateltavilla oikeastaan koko yhteensovittamisprosessia taustalta ohjaava motiivi, joka perustui ajatukseen siitä, että lapselle ei haluta enempää muutoksia kuin välttämätöntä.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Aineistosta nousi kuusi lapsen ja sijaisperheen yhteensovittamista ohjaavaa suurta linjaa, jotka olivat lainsäädännön lähtökohdat, päätöksenteko, sijoituksen tavoitteet sekä lapsen, läheisverkostoon ja sijaisperheeseen liittyvät tekijät. Nämä kuusi muodostavat jatkumon, jossa sopivan sijaisperheen pohdinta alkaa lainsäädännön lähtökohdista käyden sen jälkeen läpi lapsen, läheisverkostoon ja sijaisperheeseen liittyvät näkökohdat. Sijoitusten tavoitteiden voi nähdä kehystävän koko prosessia, joka todentuu päätöksenteossa.

Vaikka aineisto oli melko pieni, se oli hyvin monipuolinen ja siinä tuli esille useita erilaisia lapsen ja sijaisperheen yhteensovittamiseen vaikuttavia tekijöitä. Sijoittajasosiaalityöntekijöiden esiin tuomat kuusi kriteeriä sijaisperheen valinnassa vastaavat hyvin pitkälti Laakson (2013) ja Pösön & Laakson (2016) tutkimuksissa esiin nousseita sijaishuoltopaikan valintaa ohjaavia yleisemmän tason kriteerejä, esimerkiksi lapsen ikä ja tarpeet sekä kokemukseen perustuva tieto eri sijaishuoltopaikoista. Haastateltavien esiintuomat asiat saavat runsaasti vastakaikua myös muusta sijaishuoltoa käsittelevästä kirjallisuudesta, esimerkiksi kiintymyssuhteen osalta (esim. Sinkkonen 2015) ja sijoitusten onnistumisen osalta (esim. Vähämaa 2009). Sekä aikaisemmat tutkimuksissa että tässä tutkimuksessa nousseet asiat

vastaavat lisäksi erittäin hyvin Terveyden ja Hyvinvoinnin laitoksen julkaisemia ohjeita (THL 2018). Tämän voi tulkita viittaavan siihen, että sosiaalityöntekijät kunnasta riippumatta jakavat yhtenäisen tietoperustan, yhteisen näkemyksen lastensuojelulain tulkinnasta ja myös yhteisen näkemyksen siitä, millaiset lähtökohdat onnistunut huostaanotetun lapsen sijoitus vaatii. Tämän yhteisen näkemyksen voidaan nähdä nousevan yhtenäisestä, tutkimukseen ja tietoon perustuvasta yliopistokoulutuksesta, jonka perusteella muodostuu sosiaalityön ammatillisuus.

Haastattelemani sosiaalityöntekijät kuvasivat päätöksentekoa lapsen ja perheen yhteensovittamisesta intuitiiviseksi. Myös esimerkiksi Vähämaan (2009) ja Laakson (2013) tutkimuksissa intuition taso nousi tärkeäksi tekijäksi päätöksenteossa ja arvioinnissa. Vähämaa kysyykin, olisiko kokemustiedon suunnitelmallinen käyttö mahdollista sijoitusten onnistumismahdollisuuksien parantamiseksi (2009, 78). Oikean lapsen ja sijaisperheen yhteensovittaminen vaatii kokemusta ja näkemystä sijoituksen onnistumiseksi, ja lasten oireilun ja perhesijoituksen määrän kasvaessa sen merkitys korostuu entisestään (Vähämaa 2009, 79). Tutkimuksessa haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden kokemusperäinen tieto on hyvin yhdenmukaista aiheeseen liittyvän kirjallisuuden kanssa, ja siksi tutkimukseni vahvistaa Vähämaan ehdotusta, että kokemusperäistä tietoa pitäisi saada kerättyä ja tuotua ammattilaisten käyttöön käytännön sosiaalityössä.

Haastattelemani sijoittajasosiaalityöntekijät korostivat paljon sitä, miten tärkeää sijaisperheen omakohtainen, syvälinen tunteminen on lapsen ja perheen yhteensovittamisen kannalta. Lapsenkin tapaamista he pitivät hyvin tärkeänä, mutta *lapsen* omakohtainen tunteminen ei korostunut samalla tavalla, vaan siinä luotettiin avohuollon tietoon ja lausuntojen välityksellä saatuun tietoon. Tämä vastaa hyvin Laakson (2013, 49–54) ja Pösön ja Laakson (2015, 164–167) kuvailemaa sijoittajayksikkö-mallin toimintaa, joka perustuu ajatukseen siitä, että lapsen sijoittaminen sijaishuoltoon on erityistä toimintaa, joka vaatii erikoisosaamista. Haastateltavat kuvasivat päätöksentekoaan ammattitaitoon pohjautuvaksi intuitioksi, joka syntyy kokemuksesta ja kentän tuntemuksesta. Sitä taas heidän mukaansa avohuollon sosiaalityöntekijöillä ei voi olla yhtä paljon, koska heillä on paljon vähemmän kokemusta sijoitusprosesseista ja sijaisperheistä. Avohuollon sosiaalityöntekijät eivät myöskään saa tietää, mitä sijoituksen jälkeen tapahtuu, eli onnistuiko sijoitus vai ei. Tutkimus ei ota kantaa siihen, mikä olisi paras tapa järjestää sijaishuoltopaikan valinta, mutta oman tutkimukseni perusteella Laakson (2013, 54) esittämät heikkoudet lapsen tuntemattomuudesta, prosessin ohi toimimisesta ja byrokraattisuudesta eivät kuitenkaan toteudu haastattelemieni sosiaalityöntekijöiden työssä.

Sijaisperheen ja lapsen yhteensovittamisen onnistumisella on äärettömän suuri merkitys lapselle. Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että lapsen ja sijaisperheen yhteensovittaminen vaatii onnistuakseen kolme elementtiä, jotka ovat näkemys, taito ja tieto. Sijaisperhettä valitsevan sosiaalityöntekijän tulee omata näkemystä siitä, mitä sijoituksella tavoitellaan ja mitkä tekijät edesauttavat tavoitteeseen pääsemistä. Näkemys muotoutuu kokemuksen ja perheiden tuntemuksen kautta. Taidolla tarkoitan, että sosiaalityöntekijän tulee osata kysyä oikeat kysymykset sekä sijaisperheeltä että läheisverkostolta ja lapselta. Lisäksi vaatii taitoa ottaa läheisverkosto prosessiin mukaan niin, että he kokisivat tulevansa kuulluksi ja kykenisivät hyväksymään ratkaisun. Lopuksi mahdollisimman onnistuneen päätöksen taustalle vaaditaan myös ajantasaista, laajaa ja faktoihin perustuvaa tietoa lapsesta ja hänen taustastaan ja tarpeistaan, kuin myös eri sijaisperheistä ja heidän valmiuksistaan. Kaikilla näillä ulottuvuuksilla on merkittävä vaikutus päätöksentekoprosessissa, ja yhdenkin puuttuminen heikentää prosessia huomattavasti. Lisää tutkittua tietoa ja näyttöön perustuvia käytäntöjä tarvitaan edelleen tämän haastavan tehtävän toteuttamiseksi.

9. Lähteet

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. 4., uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Aer, Janne (2012) Lastensuojeluoikeus. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä, 17–46. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Bardy, Marjatta (toim.) (2009) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Beckett, Chirs; McKeigue, Bridget & Taylor, Hilary (2006) Coming to conclusion: social workers' perceptions of the decision-making process in care proceedings. *Child and Family Social Work* (12) 54-63.

Berrick, Jill; Dickens, Jonathan; Pösö, Tarja & Skivenes, Marit (2016) Time, Institutional Support, and Quality of Decision Making in Child Protection: A Cross-Country Analysis. *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance* (40), 451-468.

Bäck-Kiiänmaa, Raili; Männikkö, Paula & Pynnönen, Jaana (toim.) (2012) Kukaan ei pärjää yksin. PRIDE-ohjelman 14 vaihetta perhehoidon kehittämiseksi. Opas- ja käsikirjat 1/2012. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Dozier, Mary; Grasso, Damion; Lindhiem, Oliver & Lewis, Erin (2015) Sijaisvanhemman sitoutumisen merkitys. ”Tämä on minun lapseni” – haastattelun avaamia näkökulmia. Teoksessa Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta, 220–240. Helsinki: Duodecim.

Enroos, Rosi (2012) Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena. Teoksessa: Forsberg, Hannele, Autonen-Vaaraniemi, Leena (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 45–74.

Eronen, Tuija (2009) Häpeän säätely ja suhteissa olo. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä, 193–210. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Fawley-King, Kya & Snowden, Lonnie R. (2012) Relationship between placement change during foster care and utilization of emergency mental health services. *Children and Youth Services Review* (34) 348-353.

Forkby, Torbjörn & Höjer, Staffan (2011) Navigations between regulations and gut instinct: the unveiling of collective memory in decision-making processes where teenagers are placed in residential care. *Child & Family Social Work* (16), 159-168.

Gillingham, Philip & Humphreys, Cathy (2010) Child Protection Practitioners and Decision-Making Tools: Observations and Reflections from the Front Line. *British Journal of Social Work* (2010), 40, 2598-2616.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä, 52–68. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2012) Tutki ja kirjoita. 15.–17. painos. Helsinki: Tammi.

Ketola, Jari (2005) Sijaisperhetoiminnan suunnitelmallinen organisointi ja sijaisperheiden tukeminen. Teoksessa Laaksonen, Sari & Kempainen Matti (toim.) (2005). Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20, s. 125–142.

Ketola, Jari (2008) Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona, 27–60. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Ketola, Jari (2008) Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, Jari (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisenä vaihtoehtona, 15–26. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Koisti-Auer, Anna-Liisa (2008) Sukulaissijaisvanhemmuuden profiili. Lisensiaatintutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Sverre (2009) *InterViews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Second Edition. Los Angeles: Sage.

Känkänen, Päivi (2009) Siirtymät sijaishuollossa - hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä, 232-240. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

Laakso, Riitta (2013) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Kunnallissalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 73

Laakso, Riitta (2016) Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. *Teoksessa* Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä, 157–187. Tampere: Vastapaino.

Lamminen, Tiina (2016) Vastustettujen sijaishuoltopaikkojen valintaperustelut hallinto-oikeuksien huostaanottopäätöksissä. Lisensiaatintutkimus. Lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala, Turun yliopisto.

Lasten oikeuksien sopimus. Viitattu 1.8.2018 (<https://www.unicef.fi/lapsenoikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>)

Lastensuojelu 2017. THL Tilastoraportti 17/2018. Viitattu 25.8.2018

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Lastensuojelulaki. L13.4.2007/417. Valtion säädöstietopankki Finlex. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 1.8.2018 (<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>)

Lastensuojelun käsikirja. THL. Viitattu 9.9.2018 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Metsämuuronen, Jari (2006) Laadullisen tutkimuksen perusteet. *Teoksessa* Metsämuuronen, Jari (toim.) (2006). Laadullisen tutkimuksen käsikirja, s. 81–147. Helsinki: International Methelp Ky.

Parasta perhehoitoa. Perhehoidon tietopaketti. Perhehoitoliitto 2012.

Pelastakaa Lapset ry:n internetsivut. Viitattu 8.8.2018

(<https://www.pelastakaalapset.fi/tyomme-kotimaassa/perhehoito/perhehoidon-valmennus/>)

Perhehoitolaki. L 20.3.2015/263. Valtion säädöstietopankki Finlex. Ajantasainen lainsäädäntö. Viitattu 5.8.2018 (<http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150263>)

Perhehoitoliiton internetsivut. Viitattu 6.8.2018

http://www.perhehoitoliitto.fi/sijaisvanhemmaks/sijaisvanhemmuus/miten_sijaisvanhemmaks_i_tullaan/pride-valmennus

Pesäpuu ry:n internetsivut. Viitattu 8.8.2018 <http://www.pesapuu.fi/pride-ohjelma/>

Pösö, Tarja (2015) Adoptio ja perhehoito. *Teoksessa* Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta, 16–22. Helsinki: Duodecim.

Pösö, Tarja & Laakso, Riitta (2015) Holistic, expert and centralised models for organising care placement decisions: findings from Finland. *Adoption & Fostering* (39) 159–169.

Pösö, Tarja (2016) Johdanto: Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? *Teoksessa* Enroos, Rosi; Heino, Tarja & Pösö, Tarja (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä, 7-30. Tampere: Vastapaino.

Pösö, Tarja & Laakso, Riitta (2016) Matching Children and substitute homes: some theoretical and empirical notions. *Child and Family Social Work* (21) 307-316.

Sinkkonen, Jari (2015) Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoitettaessa. *Teoksessa* Sinkkonen, Jari & Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) Lapsi uusissa oloissa. Tietoa sijaishuollosta ja adoptiosta, 148–164. Helsinki: Duodecim.

Tilbury, Claire (2007) The Regulation of Out-of-Home Care. *British Journal of Social Work* (37) 209-224.

Tolonen, Tarja (2009) Vanhemmuuden puute ja nuoren sosiaalinen pääoma. *Teoksessa* Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä, 144–162. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2012) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9., uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vaininen, Satu (2011) Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Valkonen, Leena (1995) Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonuorten vanhempisuhteet. *Stakes. Tutkimuksia* 52.

Valkonen, Leena (2014) Sijaisvanhemmat. Perhehoitoliitto ry.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatuksiteerit (2004) Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18.

Vähämaa, Pirjo (2009) Tavallisuutta epätavallisissa olosuhteissa. Lastensuojelun perhesijoituksen onnistuminen sosiaalityön kokemustietona. Nuorten Ystävät. Raportteja 2/2009.

Välivaara, Christine (2010) Sijaisvanhempi ja sijoitetun lapsen tunteet - viikko sijaisperheen arkea päiväkirjojen valossa. Tutkimuksia 1/2010. Jyväskylä: Pesäpuu ry.